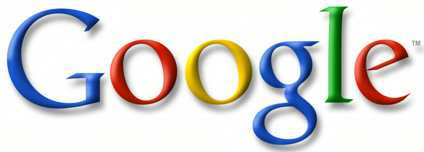
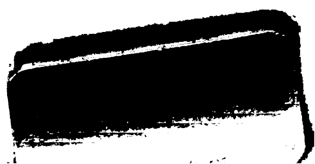

MIKAEL LYBECK

SAMLADE ARBETEN

BROR OCH SYSTER

*

SCHOPENHAUER

SÖDERSTRÖM & C:o FÖRLAGSAKTIEBOLAG
HELSINGFORS

MIKAEL LYBECK

SAMLADE ARBETEN

BROR OCH SYSTER

SCHOPENHAUER

HELSINGFORS 1922
SÖDERSTRÖM & C:o FÖRLAGSAKTIEBOLAG

BROR OCH SYSTER

DRAMA

1915

PER ENNIUS.

Hans syster JOHANNA, kassörska i den filialaffär som brodern förestår.

» chef, direktör GRANDINER, inrest från huvudkontoret; gammal skolkamrat.

» barndomsvän IVAR FELSEN, trädgårdsmästare.

» hushållerska OLIVIA.

FERDINAND, Ivar Felsens son, bildhuggaryngling.

MADAM ÖRT.

*

Medelstor hamnstad.

1. Vinterafton — hemma hos Per Ennius.
2. Natten.
3. Följande morgon.

1

EN VINTERAFTON

I en låg envånings-träbyggnad, med ingång från gården, ett ganska stort vardagsrum, tillika använt som matsal. Få möbler — samhörigheten ringa — gulaktiga tapeter och tre tavlor, vanligt planschtryck i släta mahognyramar: Kristoffer Kolumbus, Ett seglande skepp, Ett tropiskt landskap.

Fonden har två dörrar — genom den till vänster som är öppen ses hela den lilla tamburen i långdriktning, smal som en korridor och endast svagt upplyst. Den till höger är stängd, där innanför har Per Ennius sitt sovrum. Ungefär mittemellan dörrarna en väggklocka med synliga lod, och under den ett fyrkantigt, uppslaget klaffbord jämte stolar; på duken en tänd lampa, ett tekök med tillhörande servis, kall kvällsmat på ett par assietter, o. s. v.

I vänstra väggen dörr till Johannas kammare, längre inåt scenen en vitmålad skänk, i hörnet kakelugnen.

Fönstren vetta mot hamnkajen, två till antalet och i högra väggen. Mellan dem en stoppad soffa med ett runt salongsbord på svarvad fot; framför detta en nött gungstol. Här en matta på golvet, den enda. Inga rullgardiner men skärmar för de nedersta rutorna. Klart månsken ute.

I tamburen dörr till köket på vänstra sidan, en annan mittemot, i bortre ändan utgång till förstugan och gården.

PER ENNIUS

liten och fetlagd, redan nära femtitalet. Finhyllt och skägglös kring mun och haka, likaså på kinderna, hjässan bar och blank, håret vid tinningarna och i nacken blont och maskinklippt. Små, goda, ivrigt blinkande ögon, nästan utan bryn.

Han har slutat aftonmåltiden men sitter fortfarande kvar och blundar, iförd en stickad yllejacka och med en kort, engelsk träpipa i munnen. Minen troskyldig och till freds. Blickar plötsligt upp mot klockan — den visar halv tio — kramar ihop servetten och reser sig, flyttar två ljus från skänken till salongsbordet och tänder dem. Så går han in i sitt sovrum och hämtar därifrån en stor, tung kartbok som han slår upp framför sig, efter att ha tagit plats i soffan. Leende fördjupar han sig i sina geografiska funderingar, högra handens pekfinger följer med på kartan, pipan håller han i den vänstra, småsjungande för sig själv i en högst egendomlig, melodisökande tonart

Till sjömanslivet stod min håg,
stod min håg . . .

(med en suck) sjömanslivet ja . . . (harklar sig, börjar om)

Till fjärran land min längtan for,
längtan for . . . ofta nog . . .

Gnolar sakta vidare, utan ord, därpå ånyo med försök till sång

Men jag var visst för lite stor,
jag kom på rederikontor,
jag fick ett filialkontor,
för jag var inte stor.

Ler förnöjt. — Med ens oväntat sorgmodigt

Ja, så går det en här i världen!

I detsamma kommer systern, JOHANNA, utifrån in i tamburen. Han lyssnar, höjer stämman

Vem där? Är det du, Johanna? — Va?

JOHANNA

snart trettifemårig, icke lång, spenslig — också hon har blont hår, hyn fin och ungdomlig. Enfärgad, mörkblå dräkt, brunt läderbälte om livet.

Anletsdragen regelbundna, mycket bleka, med ett stelt, nästan som förstenat uttryck; endast läpparna darra emellanåt. Hennes rörelser trötta, sömngångaraktiga. Blicken i de vidöppna ögonen hård och fast men genast mildare, likasom bedjande, när den möter broderns. Och då får rösten ofta en mjuk och innerlig klang som om hon talade till ett barn.

Medan hon tar av sig kappan —

Ja, det är jag.

ENNIUS

Go'afton, go'afton, lilla syster min!

Tystnad.

JOHANNA

inträder — slätar håret med båda händerna. Säger långsamt

Det är så förunderligt vackert där ute.

ENNIUS

Är det?

JOHANNA

Så att man kunde . . . glömma allt annat. Men det kan man inte.

ENNIUS

Är det! (En flyktig blick ut genom ena fönstret.) Har du varit länge borta? Jag märkte inte när du gick.

JOHANNA

Nej. Du var i ditt rum.

ENNIUS

Kvällsposten. — (Gest mot bordet i fonden) Förlåt, jag väntade inte, jag tog för mig av vad som fanns.

JOHANNA

tvingar sig att följa med

Och vi har inte ens öl hemma. Men jag ställde fram teet åt dig — Olivia har lagt sig, det fick jag henne till.

ENNIUS

Är hon sämre?

JOHANNA

Du bör flytta henne till sjukhus, Per, kom ihåg det, där får hon bättre vård. Än i kökskammarn . . . halva dagen ensam.

ENNIUS

Gör som du tycker — gärna. Vi hinner ju tala om det.

JOHANNA

Nej nej, vi anser det avgjort. Tack.

ENNIUS

Och när hon inte är här, vem ska då . . .?

JOHANNA

avbryter honom

— en madam ... ja bara nu i början, jag har just frågat henne. Åtminstone kommer hon hit i morgon och hjälper. Tidigt.

ENNIUS

Vad är det för en madam?

JOHANNA

En som jag känner. Jag fick händelsevis tag i henne på gatan, hon är visst ledig för tillfället — eller vad hon sa. Sen blir det att skaffa en annan.

ENNIUS

Jag menade ... varifrån är hon?

JOHANNA

undvikande

Egentligen från ... jag vet att hon ... nå, det är detsamma. (Ändrar sig — tillägger hastigt, kan icke motstå det) Från begravningsbyrån, där har hon varit. Ja du behöver inte oroa dig, Per, hon lovade komma, det reder sig nog, ingen är oumbärlig. Ingen av oss.

ENNIUS

År . . . är Olivia så dålig?

JOHANNA

Nej, det tror jag inte. Men det blir lättare för dig i alla fall. Nu i början.

ENNIUS

spärrar upp ögonen

För mig?

JOHANNA

tar en bricka från skänken

Nåja, eller för oss båda . . . när jag rätt tänker efter. (Skjuter teköket intill väggen och dukar av bordet.) Låt oss hoppas att det inte räcker länge. Att det fort går över menar jag . . . det onda. Och sen kanske glöms det — du ska också bjuda till att glömma, Per, man måste det ibland för att kunna leva.

ENNIUS

lutar sig bakåt i soffan. Därpå med lägre röst

Nu förstår jag dig inte riktigt, du är så besynnerlig i afton. Med ens. Eller redan

i går märkte jag det. Din ständiga nedslagenhet har jag vant mig vid.

Du har gjort mig alldeles konfys.

Tiger — så blir han uppmärksam

Åmnar du inte dricka själv?

JOHANNA

Tack, jag vill ingenting ha. (Genom tamburen ut med brickan till köket.)

ENNIUS

samtidigt

Du sköter dig inte, Johanna!

Lägger pipan ifrån sig efter att ha knackat askan ur den; minen grubblande. När systern återvänder —

Kan jag hjälpa dig på något vis? (Intet svar.) Ja du borde sköta dig bättre, Johanna. Kom hit i ljusskenet! ... är du inte ännu blekare än vanligt, va?

JOHANNA

Brist på sömn, fäst dig inte vid det! Jag tar in ett pulver till natten, det är det enda som hjälper. Det enda jag kan göra.

ENNIUS

Var försiktig, hör du! Inte alla kvällar.

JOHANNA

Nej — i morgon sover jag, var lugn!

Paus.

ENNIUS

Sover Olivia?

JOHANNA

Antagligen. Där var mörkt, hon har släckt lampan. (In i sin kammare — nästan strax tillbaka.)

ENNIUS

lekfullt förebrående

Din gamle bror har satt sig här med sitt... här för att hålla dig sällskap och söka förströ dig lite, och så är du hela tiden i rörelse... som ebb och flod, ebb och flod.

JOHANNA

omsluter honom med blicken

Käre, gamle bror, ja!

ENNIUS

Saken är den — jag gör mina turer, jag med, fast jag tycks sitta stilla i soffan.

JOHANNA

bredvid honom, stående, ena handen på hans axel

Tänk på dina ögon, Per, ansträng dem inte! Kartan har så fint tryck.

ENNIUS

ser upp — glatt

Jag seglar!

JOHANNA

Jaså du seglar igen.

ENNIUS

Gör jag det för ofta? ... ånej. (Gäckande) Är det kanske inte länge sen du sist ertappade mig, va? ... och då for jag bara de vanligaste vägarna. Liksom för att vänja mig, ser du, öva mig, jag har blivit så dum och lat och ovig på gamla dagar. (Ler förnöjt.) I söndags däremot, det vill säga i förrgår när du var ute ... ja det måste jag berätta.

JOHANNA

Vad då?

ENNIUS

hemlighetsfullt

Att jag kom fram.

JOHANNA

Vart?

ENNIUS

Hit. (Utpekar stället på kartan.) Ända hit, min pia! Och det fast vinden var emot. (En underton av oro förnimbar trots röstens glättighet.) Det känns riktigt skönt, vet du, att ha en tillflyktsort dit man hittar alldeles ensam ... ifall någonting skulle hända en. Du förstår: dit jag hittar i vilket mörker som helst.

JOHANNA

plågad

Vad har du ritat där? Mitt i Atlanten.

ENNIUS

blinkar ivrigt

Gissa! (Systern skakar på huvudet.) Framdeles ska jag utföra det i stor skala om jag

hinner, men titta för roskull: alla de här röda och blå strecken, det är kommunikationslinjer, ångbåtslinjer. Nästan överallt, hela oceanen igenom. Utom här... här passerar ingen. Här har ingen passerat.

JOHANNA

Ja jag ser.

ENNIUS

Och har någon gjort det så var det ett jäkla blindstyre! (Ler igen.) Eller en som ingenting *förstod*. Nå — gissar du inte?

JOHANNA

Jag tror det ändå, Per. Allt vad du säger.

ENNIUS

med riktig tjuvpojksmin

Det är ett nytt land jag upptäckt! Naturligtvis. Just i förrgår, den elfte februari, lägg dag och datum på minnet. Du ser själv: alldeles nytt land!

JOHANNA
lämnar platsen vid hans sida — trött

Som inte finns . . .

ENNIUS

— hur vet du det så säkert? (Tar pipan, suger på den, stoppar den i fickan.) Nåja, land som finns i verkligheten . . . och är till för alla . . . herregud, hur ska den som är fattig och bunden vid kontoret och har svaga ögon kunna upptäcka nytt land i verkligheten? Säg! Han måste ju söka det annanstans, han, var det är åtkomligt . . . inombords så till sägandes . . . om han behöver det. Inte sant? Och sen kan väl ingen neka honom att kartlägga det var han själv vill? Där han får ha det i fred. (Myser) Mitt är så vackert, vet du, så obeskrivligt vackert, ännu vackrare än Ceylon till och med . . . i den där boken jag ropade in på auktion häromsistens. Har du alls sett på bilderna? Den har färglagda bilder. — Men tills vidare är ändå *färden* det roligaste.

Systern stannar på litet avstånd och betraktar honom tigande.

Tycker du att jag är mycket barnslig, Johanna? Säg! Leker du aldrig? Jag menar . . . liksom *bedrar* dig själv? För att nå vad du längtar efter.

JOHANNA

dröjer med svaret

Nej. — Aldrig mer. — Det är slut.

ENNIUS

Är det! Ja men du förstår . . . när man är så hjärtans obetydlig och utan möjligheter som jag så är det roligt att föreställa sig, ändå kunna föreställa sig . . . och vara med på sitt vis . . . på upptäcktsfärd. Min gamla längtan! Fara över haven, förstår du . . . till fjärran, fjärran land. Där ingen förut satt sin fot. *(Torrt)* I det verkliga livet är jag kontorskarl, så gott jag kan, där har jag numera bara *ett* önskningsmål, ett enda — vad mig själv angår. Jag vill

lämna ett hederligt namn efter mig. (Slår ihop kartboken med en smäll.) Det vill jag. (Stiger upp.) Framför allt annat.

JOHANNA

stilla och högtidligt

Jag vet det. Du är utan svek. Dig kan ingen misstänka. Ingen.

ENNIUS

ouppmärksam i sin iver

Men Ferdinand, den slyngeln, jag kan inte säga bättre ... *skulptören* ... han får resa ut, han! Far i natt med ett-båten. Jag begriper inte var han tar pengar till allt, såsom han lever! I morse var han inne på kontoret och löste biljett medan du var hos Olivia. Ja ja, det hörde du. Märkvärdigt!

Av och an över golvet.

Det är sant, en annan sak: jag borde väl bjuda Grandiner på middag, kanske till klubben, här hemma är det ju omöjligt. Han kommer till stan i morgon, jag hade just brev från honom.

Systern står orörlig.

Hm — lite oväntat, om jag ska vara uppriktig. Revision är det inte nu fråga om naturligtvis, han skriver bara att han kommer.

JOHANNA

en lätt rysning — tonlöst

Jaså.

ENNIUS

Du inser ju själv: här hemma är det alldeles omöjligt. Så att det tänker vi inte ens på. — Är det inalles mer än en tre, fyra gånger han ätit hos oss?

Intet svar.

Men jag undrar ... ja ... inte skulle han vara ledsen, tror jag, allvarsamt missnöjd om han också visste hur du hjälpt mig? Månad efter månad, vid kontrollen ... och i allt det andra. Eller vad tror *du*?

JOHANNA

Det var för dina ögons skull. Du har ingenting att förebrå dig.

ENNIUS

uppbrusande

Har jag inte? Jo jag har! För i stället har du överansträngt dina nerver, nu förstår jag det, nu börjar jag förstå det. Och jag som bara tänkt på mig själv! Men det ska bli annorlunda.

Vila, fullständig ro en tid, vara fri från tråkiga vardagsbekymmer . . . och från kontoret . . . det är vad du behöver! Borta från allt. Inte sant?

Ser på henne, väntar att hon skall instämma — utbrister varmt

Johanna min! (Gnider händerna mot varandra.) Ja du får hädanefter lov att sköta dig riktigt på allvar, hör du. Jag ska arrangera saken. Nog blir det någon råd.

JOHANNA

nickar

Men jag måste bort — du har rätt.

ENNIUS

Ja, har jag inte!

Ler förnöjt.

För resten är brevet ... jag återkommer till Grandiners brev: tonen är densamma som alltid naturligtvis. Det vill säga vänlig. (Eftersinnande) Kanhända borde jag ändå ha nämnt om det för honom ... det där att du hjälpt mig i mina åligganden? Men det blev ju långvarigare än jag tänkte — och när det gick så galant ...

JOHANNA

— ja vid revisionen märkte han ingenting.

ENNIUS

studsar — så ler han igen

Du talar nästan som om ... (avbryter sig) alltså, jag bjuder honom till klubben. I största enkelhet, vi har inte mycket att ge bort mer minsann.

JOHANNA

Vill du höra på mig lugnt, Per? Jag har någonting att be dig om.

ENNIUS

Det låter rasande högtidligt.

JOHANNA

Ja. — Och det är ju redan sent... men du bör ännu i kväll gå till kontoret.

ENNIUS
häpen

Är du tokig! Jag går snart och lägger mig, jag.

JOHANNA

Nej nej, Per, du ska göra som jag säger. Å, du gör det nog! Du bör nämligen observera... observera ett par poster... eller verifikationer... så att du kan ge direktör Grandiner klart besked när han avfordrar dig förklaring.

ENNIUS
upprepar sakta

—. förklaring?

JOHANNA
fast

Ja.

Tystnad.

ENNIUS
nästan viskande

Vad betyder... herregud, vad menar du, Johanna min?

JOHANNA

Här har du nycklarna till mitt skrivbord. (Räcker honom dem, han tar mekaniskt emot knippan.) Överst i högra lådan har jag lagt ett papper, det ska du läsa. Uppmärksamt. Det förklarar alltsamman, åtminstone allt som rör räkenskaperna. Och nu bör du själv kontrollera. (Söker behärska sig.) I natt kan du göra det ostört . . . när ingen annan är där, jag har inte krafter att . . . följa dig.

Brodern står orörlig.

Jag har inte heller . . . ungdom . . . och oförstånd . . . att skylla på. Men jag har bedragit *också* mig själv, *mest* mig själv, när jag ville nå vad jag längtat efter . . . från det jag var ung. Som alla andra unga. Ånej, starkare, mer brinnande . . . än andra kvinnor.

Andas djupt ett par gånger.

Jag nådde det inte. Eller det var intet, intet värt . . . det jag nådde. Därmed är väl allt sagt som jag har att säga.

ENNIUS

röston darrar

Johanna!

JOHANNA

Och nu ska du gå, Per! Jag vet att du behöver många timmar till vad som förestår dig. Vid din återkomst... har jag lagt mig till vila.

I ett plötsligt utbrott.

Så här måste ju slutet bli! ... just sådant ... lika eländigt som allt det föregående varit torftigt och tomt. Vad har jag fått av livet annat än oförmågan att leva det... enligt *min* natur och i *min* ställning... oförmågan att härda ut längre! Ja ja förlåt mig mina ord, du har aldrig känt det på samma vis som jag. För mig har år efter år gått förlorat, mina bästa år, därför tog jag blint och besinningslöst emot vad som gavs mig, det var mer än ett löfte, det var själva uppfyllelsen trodde jag... ja du kan omöjligt fatta samman-

hanget... jag var så förvirrad, så djupt rörd, visste inte hur jag skulle kunna vara givmild nog å min sida, sans att tänka framåt hade jag först när det var för sent ... och det var alltsamman för sent... och för ömkligt, ömkligt... jag har fått betala det dyrt. För jag tog självfallet miste. Nu kan det inte mer hjälpas, så här *måste* ju slutet bli!

Brodern yttrar icke ett ord, endast stryker sig med båda händerna över hjässan.

Ja nu vet du det. Men otacksam mot dig är jag ändå inte, Per, hur brottsligt jag än handlat. Förstå det kan du aldrig, nej, men kunde du se in i mitt hjärta så skulle du tro mig, jag minns allt vad jag har dig att tacka för, all din godhet. Vi är bara så olika — utom det att jag är kvinna. Och kvinnor har du aldrig känt, aldrig brytt dig om att känna eller lägga märke till. Hur skulle du det?... du som på lediga stunder lever lycklig och ensam i fjärran, fjärran land. Det är mig själv

jag anklagar och dömer, bara mig själv, dig kan ingen ens misstänka, ingen, det inser du nog. Skulden är min, min.

ENNIUS

rätar på sig, ansiktet blekt av sinnesrörelse; släcker de två ljusen på salongsbordet, tar kartboken och går långsamt in i sitt sovrum. Därifrån träder han ett ögonblick senare ut i tamburen — yllejackan är utbytt mot en kontorsrock — tvekar, redan med paletån på sig, kommer så fram i dörren till vardagsrummet och säger knappt hörbart

Jag frågar inte ... nu ... i kväll. — Farväl, Johanna. — Ja vänta inte på mig!

Systern står fortfarande kvar där han lämnat henne, hon andas tungt och vrider fingrarna krampaktigt om varandra. Nu vänder hon sig om, närmar sig hastigt brodern, böjer knä och trycker sina läppar mot hans slappt nedhängande högra hand. — Stillhet. — Han gör sig sakta fri, smeker lätt hennes hår ett tag och avlägsnar sig med sänkt huvud, utan att regla den yttre dörren.

Johanna stiger upp, blickar själsfrånvarande omkring sig, ställer de båda ljusen tillbaka på skänken — då hör hon någon torka av fötterna ute i förstugan och blir strax därpå varse unge herr

FERDINAND

som skyndar emot henne medan hon själv drar sig baklänges undan. Han är en robust och rödbrusig yngling med ett icke ofördelaktigt utseende — kinder och haka

något för fylliga. Hatten bär han en smula i nacken, tar den icke av, endast knäpper upp överrocken, en tämligen sliten ulster vars krage han fumlande viker ned —

Skrämmer jag? . . . go'afton . . . herrejess, det är jag, det kunde du ha tänkt dig. (Stannar tvärt, tydligen en smula generad, varför han hänger sin käpp över ena armen, tänder en cigarrett och flinar.) Jag är visst ogärna sedd? Fast jag gör mig till och kommer.

JOHANNA

nästan samtidigt, andlöst

Reser du inte? Du reser inte? Du vill inte att jag ensam . . .

FERDINAND

— vad för slag? (Kastar tändstickan i riktning mot kakelugnen.) Nej vet du vad, jag har redan allt mitt ombord. Men jag brukar säga tack och adjö — (med en antydan till skämt) man är anständig, belevad karl, för fan! Dessutom är det en liten sak som det var dumt av mig att ge bort . . . ja just åt dig . . . jag kom med ens ihåg den när jag

packade. Kanske överdriven försiktighet, i alla fall vill jag inte ha något på mitt samvete. Det kan du förstå.

JOHANNA

huvudet bakåtböjt, pressar ena handen knuten mot pannan — halvhögt för sig själv

Jag är från mina sinnen.

Lugnt och likgiltigt

Javisst, du har allt ditt ombord. Ge dig således i väg! Äntligen.

FERDINAND

Du hör ju att jag kommer närmast för din skull, jag har gått en lång stund och småfrusit här utanför (gest mot fönstren) på kajen. För jag visste att din ärade herr broder ibland brukar ta sig en kvällspromenad ... det vill säga en halva öl på klubben. Gick han dit som vanligt? — Frågade du inte? Han såg varken åt höger eller vänster, så brått var det.

JOHANNA

lågt, utan att se på honom

Hatten av!

FERDINAND

lyder vårdslöst

Ursäkta, det var inte med avsikt...

JOHANNA

— vad vill du? Fort.

FERDINAND

Herrejess, jag vill tala med dig som hastigast... innan han är tillbaka, bror din, jag har ju inte fått tag i dig på många, många veckor, du håller dig undan... alltsen du skickade mig vad jag begärde... den där andra gången, du minns. Jag behövde det nödvändigt, förstår du. — Ja tack ska du ha!

Paus.

JOHANNA

långsamt

För mig finns du inte mer till.

FERDINAND

flinar

Därför reser jag naturligtvis.

JOHANNA

Så. — Du skulle ha rest strax, första gången, det var *min* mening, det vet du, för jag önskade ju hjälpa dig eftersom du bad mig om det . . . och till vad pris som helst . . . du *skulle* bli i tillfälle att utbilda dig . . . dina konstnärsanlag som förkvävdes, sa du. I stället har du gjort av med pengarna här hemma. Eller det mesta av dem, kan jag tro. (Utom sig av förödmjukelse — hänsynslöst) Det är väl inte alla kvinnor som betala för sig, allra minst så frikostigt som jag — säkert inte de *ungdomar* du varit i lag med senare. Efter mig.

FERDINAND

spottar cigarretten på golvet

Fy fan! Att du ids höra på skvaller!

Johanna vänder honom ryggen.

Man är tydligen en observerad person här i stan. Helt smickrande! På sätt och vis.

JOHANNA

Också i kväll har du druckit, det märks.

FERDINAND

Prat! ... ett par avskedsbägare med kamraterna, inte kan det märkas. (Argt) Vad angår det dig?

JOHANNA

Alldeles riktigt. — Gå nu! Jag har ännu ett brev att skriva.

FERDINAND

undfallande

Hör du, inte får du vara så där, Johanna! I skilsmässans sorgliga ... jag menar när vi skils. Varför retar du mig?

Nåja, du har givit mig respass, utan närmare förklaring... men respengar också, det får jag inte glömma, därför lägger jag ju band på mig så förbannat ... (högtidligt) och jag ska betala alltihop tillbaka, varenda slant, det har du mitt ord på. När jag väl är i ordning. Och i farten. London är en bra stad att arbeta i har jag hört, och lite engelska kan jag. »*I love you, missis.*» (Svänger med käppen.) Jag ska göra en

fin allegorisk kvinnofigur . . . till minne av dig, Johanna! *Ädelmod* kommer jag att kalla den.

JOHANNA

Det blir en lätt sak för dig som redan gjort ditt liv till ett konstverk.

FERDINAND

Vad syftar det där på?

JOHANNA

Jag citerar bara en av dina väninnor.

FERDINAND

hetsigt — stampar

Skvallret igen! Vem har berättat det för dig? Det är då satan!

Mig kan du äckla så mycket du vill om det bereder dig någon hugsvalelse, jag ämnar inte munhuggas med dig. Men låt flickorna vara i fred! Det råder jag dig till. (Flinar) Inte har jag givit mig ut för att vara något helgon. Och du är så pass gammal, rentut sagt, att jag trodde du visste vad du gjorde.

JOHANNA

drar frysande in axlarna

Det träffade, Ferdinand . . . (tystnar för att icke brista ut i gråt. — Med ansträngning) Nej jag visste det inte fast jag är så gammal, jag trodde att du höll av mig, så stor var min blindhet i början, så stark min längtan efter att bli omfattad med en verkligt varm känsla, en mans varmaste känsla, jag visste ju att jag kunde besvara den helt . . . jag kunde ha gjort vad som helst . . . *då* . . . för dig . . . och jag har visat det, jag lydde ju dig i allt, så glad och stolt och lycklig var jag över att någon ännu ville hålla av mig . . . som jag trodde. Och så oerhört blind!

Paus.

FERDINAND

otydligt

Gläd dig nu i stället över att du blir mig kvitt! (Tänder en ny cigarrett och bemödar sig om att synas obesvärad — först ironiskt) Du följer väl mig till båten, va? Vågar jag hoppas? — (Sedan)

Jag tar inte mycket saker med mig, det är det riktigaste, man köper hellre.

JOHANNA

betvingar sin motvilja

Är din far i staden?

FERDINAND

Tack som frågar! ... hur fan ska jag ha reda på det, jag bor ju inte hemma sen nyåret. Eller låtsar du vara okunnig om att han älskar mig mycket måttligt? (Flinar) Farsgubben vill nödvändigt själv övertyga sig om att jag verkligen reser — lär han ha sagt. Stå på stranden och vinka (härmar gesten) farväl, min son, farväl!

JOHANNA

Där råkar jag honom således. Ja det är allt jag behöver veta.

Och nu är vi väl färdiga med varann?

FERDINAND

Har du sökt honom?

JOHANNA

Ja. Nyss.

FERDINAND

För all del, nog är han i stan, trädgårdsmästarn. Kanske ämnar du ge mig blommor till avsked? Ibland går båten först en kvart över ett — (vänd mot klockan i fonden — brådskande) herrejess, jag glömmer ju mitt ärende, vad tänker jag på! Minns du att jag en gång gav dig en liten glasburk med ett vitt pulver?

Johanna tiger, ögonen bli smala som springor.

Minns du inte? — När jag påminner dig. — Inte kan du ha glömt det?

JOHANNA

En glasburk?

FERDINAND

Ja var finns den? — Jag vill ha den tillbaka.

JOHANNA

Varför det?

FERDINAND

Jag anser det försiktigast, man ska inte ge bort sådant där. Eller är den kanske förstörd? Det var ett starkt gift i den.

JOHANNA

med spelad förvåning

Var det!

FERDINAND

Och kvinnfolk slarvar alltid — förbannat dumt av mig! (Kastar bort cigarretten.) Men när du bad, så . . .

JOHANNA

— var det ett *mycket* starkt gift?

FERDINAND

Javisst, cyankalium. — Inom mindre än en halvtimme är man kaputt.

JOHANNA

Tänk! Och det har du givit mig?

FERDINAND

otåligt

Minns du inte? I somras. (Livligt gestikulerande medan han beskriver) En hårt tillkorkad

glasburk, ungefär så här hög, med vid, tämligen vid mynning ... och ett vitt pulver på bottnen ... och ovanpå det ett papper, genomprickat med nålstyng och med kanterna klistrade vid glaset ... där nere. Minns du inte? Provisorns verk, alltsamman, han hade givit mig det, jag fångade ju fjärilar. Ja inte andra än vackra. Det var bara att stänga in dem, minns du inte? ... och efter en liten, liten stund var det slut. (Flinar) Man har ibland sina passioner!

JOHANNA

Just så gick det till.

FERDINAND

Ja det är sant, du var ju med mig en gång. En kväll. I farsgubbens trädgård.

JOHANNA

En ljus, varm natt var det. Syrenerna blommade. Och jag lät fånga mig.

Ser på honom.

Du har rätt: jag har fått giftet.

FERDINAND

Varför bråkar du då? Du sa att du också ville försöka.

JOHANNA

Jag var förutseende.

FERDINAND

rynkar pannan

Nå, var har du det? — Herrejess, krångla nu inte, Johanna, det är ju för din egen skull, någon kunde av misstag ...

JOHANNA

betydelsefullt

— jag vill också försöka.

FERDINAND

studsar

Vad då? (Slår tanken ifrån sig, halvt osäker) Är du galen!

JOHANNA

Utan tvivel. (Ett sjukt, onaturligt leende.) Jag har myror i huvudet. I hjärnan. En hel stack. Jag ämnar ta livet av dem.

FERDINAND

Fy satan, så där får du inte skämta!

JOHANNA

Tror du att det är skämt, Ferdinand?

FERDINAND

iakttar henne ängsligt från sidan

Då reser jag inte! Jag stannar här och förhindrar det — fast jag har allt mitt ombord. Det kan bli efterforskningar, och sådant är alltid obehagligt. (Upptäcker de båda cigarrettstumparna på golvet, gömmer dem i kakelugnen.) Var nu förståndig, Johanna! — Va? Äsch inte törs du, gudskelov!

JOHANNA

utan att ändra en min ehuru ingenting undgått henne

Jaså du stannar? Du reser inte? — Så mycket bättre. (Förunderligt stilla) Men pengar kan jag inte mer ge dig, det måste du finna dig i, tyvärr. Jag har redan så stor balans i kassan (Ferdinand rycker till – mållös) . . . ja en så pass stor balans att det inte längre är möjligt för mig att dölja den. Jag vill det

inte heller. Och i morgon kommer direktören.

FERDINAND

Kommer Grandiner . . .!

JOHANNA

fortfar lugnt

Tanken att efter hand kunna ersätta det försnillade på något vis höll mig uppe i början — nu orkar jag inte tänka mer. Det har krävts skicklighet må du tro, ständig vaksamhet, och ändå har det gått hittills men som i sömnen. — Inbillade du dig verkligen att jag var rik? Ånej jag är fattig — ingen, ingen mänska på jorden är i denna stund så fattig och utblottad på allt som jag. Ja, så känner jag det. Eller rättare: så kände jag det. (Skärande) För nu har jag ju dig att lita på, dig att trygga mig vid.

Mäter honom med blicken.

Och dig *har* jag litat på; åt dig *har* jag offrat mig. Offrat allt — ja jag fattar det inte. Jag fattar det inte. Så bemskt fort

förändrades du — så själsrå har du visat dig vara.

Ferdinand synbarligen mycket illa till mods, han tuggar läpparna och trampar nervöst på samma ställe.

Jag är en skamfläck på min brors hederliga namn, och om gift kan utplåna den ...

Tystnad.

FERDINAND
mumlar

Det här är ju förfärligt, förfärligt... förfärligt!

JOHANNA

Tänk att det tycker du!

FERDINAND
ursinnig

Det här är de-de-dessutom simpelt, tammefan! ... rentav gement ... att blanda in en som är alldeles oskyldig, hur skulle jag veta varifrån du tog pengarna? Jag har ju bara låtit narra mig, jag — varit naiv naturligtvis. Och så skäms du inte att komma med det vanliga fruntimmersgnället om *offer!* Vad menar du med det? Är det pengarna? Sjutusen har du givit mig inalles

tror jag, i två poster, den summan ska jag betala tillbaka med ränta, det har du mitt ord på. Och då har vi *offrat* lika mycket var. För mig gick en stor del åt till ett par växlar som inte kunde klareras annorlunda ... i höstas ... men grabbat i någon kassa har jag inte! Märker du skillnaden? Va?

JOHANNA

avskyn nästan kväver rösten

Skulden är ... min ... genom mig blir ingen ... inblandad. (Bort till ett av fönstren.) Gå, jag härdar inte ut längre!

FERDINAND

Tror du kanske att Per Ennius svär sig fri?

JOHANNA

griper efter ett stöd

Gå, har jag sagt — gå! (Ögonen vidöppna, stirrande ut i månskenet.)

FERDINAND

sneglar mot tamburdörren

Ja han är väl snart här, bror din — har du förberett honom på vad som väntar

er? — Nej nej, inte ens det törs du när det gäller. Skyll dig själv! (Mellan hopbitna tänder) Men det säger jag genast: lägger du mig något till last vid undersökningen ... eller förhöret ... så nekar jag, ingen kan begära av mig att jag onödigtvis förstör min framtid för din skull. (Överraskad av en ny ingivelse) Säg helt enkelt att du *tappat* pengarna! Till exempel. Eller hitta på vilken förklaring du vill bara jag inte blir nämnd. Som rättvist är. (Knäpper ihop överrocken — försonligt) Och så än en sak: kom inte ombord, hör du, där är säkert mycket folk ... och nojsigt ... du kan ju stå på kajen så misstänker ingen något. — Ja adjö då! Kanske reder det sig, du är ju inte dum. (Nappar åt sig hatten från en stol.) Hälsa farsgubben!

Skyndsamt ut.

JOHANNA

vänder sig om — ansiktsuttrycket igen stelt, nästan som förstenat; blickar upp mot klockan på väggen —

Tre, fyra timmar kvar ...

2

NATTEN

Ungefär tre timmar ha förflutit. Samma vardagsrum som senast — men mörkt, överallt mörkt, månen bortskymd. Från hamnen hörs på avstånd en dov, utdragen ångbåtssignal, därpå tystnad igen.

Så öppnas farstudörren och två personer inträda, JOHANNA och IVAR FELSEN. De samtala lågmält, orden kunna icke uppfattas.

JOHANNA

tar av sig kappan — sedan in från tamburen.

Vänta ett ögonblick! (Tänder lampan: väggklockan där ovanför visar halv två. Besvarar en fråga) Ånej, det behövs inte, låt dörrn vara oreglad tills han kommer.

FELSEN

hänger sin korta, ruggiga päls på en knagg, likaså skinnmössan och vinterhalsduken, slår snön från byxfållarna, stiger över tröskeln och närmar sig tveksamt. Huvudet

är mycket litet, ett långt, rakt hår täcker öronen, tunna mustascher och ett glest hakskägg omge munnen som ibland dras sned när han talar. Halsen skjuter högt upp ur en låg och för vid krage.

En underlig tid på dygnet... för ett besök. (Huttrar av kyla, gnider händerna.) Det säger jag än en gång. Med förlov.

JOHANNA

Du har ju inte själv valt timmen, Ivar.

FELSEN

Nej — inte har jag gjort det, nej. Kan jag tryggt säga.

JOHANNA

rätar på sig för att dölja huru utmattad hon är

Men jag visste att du skulle göra mig till viljes och komma. När du kan vara oss... till hjälp. (Långsamt bort till kakelugnen.) Är här kallt?... (känner på den) fryser du?... fast den är het ännu, jag stängde efter brasan just innan jag gick ut.

FELSEN

Blodcirkulasjonen, Johanna, blodcirkulasjonen — där ligger felet. Åldern för det med sig. (Ler godlynt.) Brukar ni också annars (harklar sig) . . . annars elda så sent?

JOHANNA

Nej. — Det var för din skull, du är ju så frusen av dig. Ja och så brände jag några brev. (Sätter sig vid bordet i fonden.) Vill du inte ta plats, Ivar.

FELSEN

Tackar, tackar — (smått kruserligt fram till gungstolen, vänder den inåt rummet) i den här ska man ju alltid sitta om man också stretar emot, Ennius ger inte efter. Det är bara att lyda.

JOHANNA

Ja.

FELSEN

Och i den här satt far din . . . satt och halvsov med tidningen över knäna, jag ser honom tydligt för mig, jag kom in hit i ett

ärende ... samma kväll han fick slag. Men det är visst berättat. Han liksom hajade till lite — och så var det slut. (Gungar sakta.) Samma kväll. Man lever i alla fall inte längre än tills man dör, brukade han säga, och rätt fick han. Och rätt ville han ju ha. Beständigt.

Stoppar oförmärkt en tuggbuss i munnen.

Vad tiden går! Hur gammal är du nu, Johanna? Trettitre år, va?

JOHANNA

Trettifyra.

FELSEN

Tänk! — Du var bara barnet då när dödsfallet timade men jag kommer så väl ihåg honom, jag, alla hans egenheter. Het och häftig och envis var han, gunås ... som Ennius ibland. Men hederligheten själv. Som Ennius. Riktigt hederligheten själv.

JOHANNA

Ja.

Paus.

FELSEN

Sa du att hon där i köket är sjuk?

JOHANNA

nickar bekräftande

Halv ett var jag hos henne, då sov hon — jag går in dit om en stund. Där är mörkt fortfarande.

FELSEN

Du såg det när vi kom, va? — Ja ja det är sant, från gården kan man till och med se in i rummen om man vill, jag menar vid ljus, så lågt är det — också till fönstret i din kammare, men du har rullgardiner, det begriper jag nog. Jag minns ännu de där gröna som Ennius köpte hos Markens, de där med skepp och sjöfarande. — Han är rolig med lekandet sitt!

Naturligt — mot kajen är stenfoten högre.

JOHANNA

Ja.

FELSEN

Det är den. Mycket högre.

Torkar sig omständligt runt hakan med en stor, blå näsduk.

Och nu måste man väl tro vad egna ögon skådat. Nämligen att han for, Ferdinand.

Johanna reser sig.

Jag märker ... du är visst trött, hör du, är det inte tids nog i morgon? Ifall du har något särskilt att omförmäla? Efter vad det tycks.

JOHANNA

Nej nej — ingenting. Inte jag.

FELSEN

Är det så?

JOHANNA

närmare

Lova mig bara att inte gå härifrån förrän Per har återvänt! Det är det enda. Lova mig det, Ivar! Du har ett så bra sätt med

honom, är så trygg och lugnande att vara med, och för dig har han inga hemligheter — ni som hållit ihop alltsen barndomen! Du måste vara här när han kommer hem, förstår du, det är bäst på det viset så att han inte strax känner sig liksom alldeles övergiven. — Å, du stannar nog! (Gest mot dörren till broderns rum) Där inne har jag bäddat åt dig — på soffan, du vet.

Trädgårdsmästarn sitter med ryggen krökt, fingrarna instuckna mellan knäna.

Jag ber dig, Ivar, hjälp honom om du det förmår, kanske finner du på någon utväg — hjälp Per, han har ju hjälpt dig! Jag är inte i stånd till det mer, har inte ens ... jag har inte ens rätt till det, jag. Så kan det gå, så kan allt förändras. Men ni båda ska ändå tänka vänligt på mig, det vill ni ju försöka — inte sant?

Tillägger med dämpad röst, läpparna darra

Och tack för din trofasthet, Ivar, nu och alltid! — Säg Per att jag har lagt mig, han

vill inte att jag väntar på honom i natt. (Tvekar.) Säg att jag bad . . . nej säg ingenting! Bara att jag gått till vila. Till ro.

Paus.

FELSEN

Har man hört! Det var underligt! Och du gör det ännu underligare.

Tuggar och funderar.

Hm — nu är han på kontoret, sa du?

JOHANNA

Ja.

FELSEN

Något allvarsamt . . . således? *Där* menar jag.

Johanna tiger.

Vad kan det vara?

JOHANNA

Det får Per omtala.

FELSEN

Får han det? Kanhända inte heller han ...

JOHANNA

ivrigt

— men hitta på ett ärende ... varför du är kvar så här sent. Inte ett ord om att *jag* hämtade dig! (Bedjande) Och sen stannar du hos honom, Ivar? Tills det blir morgon. Tills det blir ... ljusare.

FELSEN

Ärende finns det alltid, det är inte svårt att hitta på.

JOHANNA

Nej, det tänker jag.

FELSEN

Väl till märkandes: inte lät Ferdinand avfärda sig så utan fordringar, det har du säkert gissat, du som känner honom.

JOHANNA

skrämsel i blicken

Gissat? Vad då?

FELSEN

Minsann jag begriper var han skaffar sig kredit . . . såsom han rumlar och rumsterar! Och jag skäms att fråga. Något smått fick han ju sålt på utställningen i höstas men stor blev väl den summan inte, för vid jultiden ansatte han mig nära nog var dag Gud gav. Och det gick som han ville — i lördags måste jag ro ut med vad jag lagt undan för . . .

JOHANNA

avbryter ångestfullt

— inte begära något av Per, hör du! Det är synd, synd! Han *kan* inte mer. Du anar inte hur knappt vi . . . hur fattigt och knappt han har det, så hjälpsam som

han varit. Titta omkring dig för roskull! ... ser här rikt ut? På sig själv kostar han ingenting, bara ger, ger ... av det lilla han har kvar.

FELSEN

Det stämmer, där drog du Per Ennius opp med roten!

Men jag kunde inte annat, sådan stackare är jag fast det egentligen är *hans* pengar, jag hade ju enkom lagt undan dem för hans räkning, jag menar för Ennius — som avbetalning på skulden. Enligt löfte.

Tuggar fundersamt.

I stället fick Ferdinand dem. I stället gav jag dem åt Ferdinand. Var det mycket orätt gjort, tycker du?

Johanna stum och orörlig, ögonen slutna.

Hade du nekat ... du Johanna? I mitt ställe.

Intet svar.

Hade du?

JOHANNA

med bruten stämma

Vi . . . vi missbrukar hans . . . godtrogenhet . . . alla.

FELSEN

Gör vi det? (Spasmodiska ryckningar kring munnen.) Månne man nu kan säga det? Och tror du att Ennius skulle tycka detsamma? Och hur skulle jag bli av med Ferdinand på annat vis, tror du?

Ånej — Per Ennius är inte den som dömer andra för strängt bara man riktigt förklarar allting för honom. Och han vet av gammalt hur jag har det. Därför retas han ofta med mig och frågar: »Är det tomt i fröhuset nu igen, gamle Kurbits?» Det är *jag*, det — (icke utan en smula viktighet) på latin heter den *Lagenarja*. Vettenskapligt.

Men vad jag tänkte säga . . . ja inte nändes jag oroa honom när vi råkades

i går på banken, det är först om fredag han behöver pengarna och kanhända lyckas jag skrapa ihop dem på annat håll till dess. (Högtidligt) Jag ska betala alltihop tillbaka, varenda slant, det har han mitt ord på.

Med en häftig åtbörd lägger Johanna armarna för ansiktet och brister ut i ett lågt, hysteriskt skratt som nästan omedelbart övergår i halvkvävda snyftningar.

Ja för han ville inte ha papper på det. (Oförstående — igen de spasmodiska ryckningarna synliga.) Gud hjälpe oss svaga, syndiga mänskor! ... livet är inte så lätt att leva som man i begynnelsen tror, det har nog också vi två kommit till insikt om, Johanna. Jag har genomgått mycket i min tid, jag.

Utan att lyfta blicken från mattan, gruvar sig.

I all synnerhet påkostande och för mig skamligt ... därför har jag inte heller berättat det för dig men du har säkert hört det av Ennius, och för resten är det ingen hemlighet, antar jag: *min* son är Ferdinand inte. Samvetet drev Iverine till bekännelse

kort innan hon dog — det var flussen som slog sig på lungorna. Hon sa att hon fallit för djävulens frestelse, vem han nu var, jag skämdes att fråga, sådan stackare är jag . . . och sitt eget kött, sa hon . . . ja det är kryddor från främmande land för dig, Johanna, så kallar Ennius allt sådant där slags spring. Gud hjälpe oss svaga, syndiga mänskor, jag säger det än en gång, Gud hjälpe oss när *den* lustan faller på! Iverine stod inte emot, hon var immerfort liksom . . . liksom vidlyftig i det sortimentet, Iverine. Gråta och be om förlåtelse, det kunde hon, det var hon stark i — någon bättring blev det aldrig av. Och Ferdinand har sinnesriktningen efter henne.

JOHANNA

följer icke med — har låtit armarna maktlöst sjunka, yttrar långsamt

Men otacksam är jag inte . . . hur jag än handlat, jag var så förvirrad, så djupt rörd . . .

FELSEN

hastigt

— vad säger du?

JOHANNA

som i yrsel, allt snabbare

— och så här måste ju slutet bli, så här måste ju slutet bli . . . (griper sig med båda händerna om huvudet, böjer kroppen bakåt) jag härdar inte ut, jag har inte krafter mer, jag har lidit så mycket, hör du det, Per, men det är rättvist, rättvist . . . och ingen tid att förlora, det inser du nog, Per . . . Per . . . (skriker) *Per!* . . . *förlåt mig!* . . . käre, gamle bror . . .

FELSEN

alldeles handfallen

— herregud vad har då hänt?

JOHANNA

samtidigt

— annars blir det för sent . . . jag *måste* ju det, jag får inte dröja längre . . .

Glider ljudlöst in i sin kammare.

FELSÉN

bestört upp ur gungstolen

Johanna ... nej nej Johanna ... låt inte förskrämma dig så där, kärahjärtandes! (Lyssnar nära den stängda dörren utan att våga röra vid låset.) Det var tanklöst av mig att prata. (Lyssnar ånyo.) Jag hör inte om du svarar men lägg dig nu bara, vännen! Ennius kommer väl snart, jag väntar nog, jag har ju böckerna hans att titta i, han har en om Ceylon och allt det sköna där växer. — Som sagt lägg dig nu bara, jag ska nog vänta på honom.

Huttrar av inre uppskakning. Mäter golvet med stora steg — emellanåt en förstulen blick upp mot väggklockan, eljest hakan tryckt mot bröstet — utbrister slutligen, denna gång högt för sig själv, i det han tvärstannar —

Herregud vad har hänt!

Så spottar han beslutsamt ut tuggbussen i ena kakelugnsvrån, går mot dörren till höger i fonden men ändrar sig och blir stående framför ett av fönstren. — Nu inträder

ENNIUS

obemärkt; hatt och paletå har han lämnat i tamburen. Hans uppsyn är *fred*, varje hans rörelse behärskad.

Du är här, Ivar.

FELSEN

vänder sig om — de nicka åt varandra, utan förvåning å någondera sidan.

Fäst dig inte vid det om så skulle vara fallet.

ENNIUS

Bra, bra. (Flyttar blicken tankspritt, nästan främmande, från ett föremål till ett annat.) Och man är då hemma. Som efter en lång resa.

FELSEN

deltagande

Känner du det på det viset, Ennius?

När inget svar följer och tystnaden blir honom för tryckande —

Rummet är nog sig likt, ingen förändring *därvidlag.*

ENNIUS

Jag ser det.

FELSEN

Go'afton för resten!

ENNIUS

igen en nick

Det är natt, Ivar. Det är natt.

FELSEN

Ja det är långt lidet redan.

ENNIUS

Och mörkt. (Far hastigt med ena handen över ögonen.) Så mörkt att jag inte ännu riktigt skönjer hur jag ska kunna ta mig fram... fast jag vet vägen.

FELSEN

efter ett litet uppehåll — enkelt

Inte går du vilse, du Ennius.

ENNIUS

Gud förbarme sig vad vi är kortsynta!

Ett slag över golvet; därpå med stark tonvikt

Jag har förgått mig svårt, Ivar, det är vad jag har gjort. Den sanningen ska du ha klar för dig.

Hädanefter får jag inte säga ett ont ord om någon mänska.

Stilla in i sitt rum varifrån han snart återvänder, iförd den stickade yllejackan.

FELSEN

villrådig; har stoppat en ny tuggbuss i munnen och närmar sig gungstolen.

Hör du — om jag inte är till hinder så kanhända slår jag mig ner? Med förlov.

ENNIUS

Gör det! **(Sätter sig till vänster om klaffbordet.)** Men hellre här. Vid lampan.

FELSEN

Inte på den vanliga platsen . . . således?

ENNIUS

Nej kom närmare! Vi ska tala sakta så att Johanna inte vaknar.

Felsen lyder, synbart bekymrad men utan att invända något.

Träffade du henne?

FELSEN

motsträvigt

J-ja.

ENNIUS

Har hon sagt något så tro det inte! Skulden är min, det kan jag bäst bedöma.

FELSEN

Hon har ingenting sagt.

ENNIUS

Är det sant?

Lutar sig bakåt, skarpa veck mellan ögonen.

Men varför . . . vad vill du egentligen? Säg! Mitt i natten.

FELSEN

tuggar

Ferdinand reste . . . och eftersom jag var här utanför . . .

ENNIUS

— hade hon då inte lagt sig? För länge sen?

FELSEN

Jag . . . (sväljer) jag frågade inte.

ENNIUS

Så-å. Vem öppnade för dig?

FELSEN

Dörrn var oreglad. Du hade inte reglat dörrn.

ENNIUS

Hur vet du det? Är det sant? — *När träffade du henne?* (Stryker sig över hjässan.) Nej nej bry dig inte om att ljuga, det kan du ändå inte!

Stiger upp och står en stund eftersinnande.

Bara *ett* önskningsmål hade jag, ett enda, nu har jag inget mer för egen räkning. Nu har jag viktigare göra än att tänka på mig själv. Så mycket skönjer jag. Och redan det är en stor upptäckt.

Kniper ihop munnen, blinkar ivrigt.

Kan du tro, Ivar: Grandiner har ofta berömt mig! Ja det är sant. Han har funnit mig pålitlig, Ivar. Pålitlig. För han är god och hjälpsam och överseende, förstår du, och så är vi ju gamla skolkamrater — fastän jag inte blev student. Men när han erbjöd mig den här filialen borde jag ha

sagt: nej tack, Bror, nej tack, det går över min horisont, bjud åt de andra herrarna! Per Ennius är annorlunda i huvudet än klokt och praktiskt folk bör vara, han duger egentligen bara till att fara över haven... till fjärran, fjärran land. (Ler sorgmodigt.) På kartan.

Men vi var två som skulle leva — Johanna och jag. Därför tog jag emot anbudet. Jissus ja!... brukar Olivia säga.

Trädgårdsmästarn tuggar fundersamt.

Orkar du höra på mig?

FELSEN

Vi har ju vakat en och annan gång förr med varann, Ennius. Både när det varit nöjsamt och när det varit... som nu.

ENNIUS

ser fast på den andre

Det har aldrig varit som nu. Aldrig.

FELSEN

Kanhända det. Livet är inte misskundsamt, det har du och jag kommit till insikt om tidigt nog.

ENNIUS

Vad sa hon?

FELSEN

Vem då? Johanna?

ENNIUS

Ja.

FELSEN

slätar och synar bordskivan — dröjer.

»Per får tala om det», sa hon.

ENNIUS

andas ut

Bra, bra. — Rätt så, rätt svarat.

Intar sin förra plats. Glättigare

Du har varit blind, Ivar. Men jag är säkert inte lätt att genomskåda, det kan jag förstå. Du har inte sett längre än näsan är lång, Ivar. Har lika svaga ögon som jag.

FELSEN

lyfter huvudet

Hör du — kanhända blir det lite grand lättare om du delar med dig och inte gömmer det . . . vad det nu är? Mig känner du ju till beskaffenheten.

ENNIUS

sträcker sig efter vännens högra hand som vilar på bordet, sluter den i sin —

Tack för att du alltid är dig lik . . . gamle Kurbits!

FELSEN

buttert

Tacka fan för det! Vid våran ålder är det stört omöjligt att bättra sig hur man än bråkar.

ENNIUS

häftigt

Inte ta modet ifrån mig! Jag behöver var smula . . . (kommer ihåg sig, sänker rösten) h-sch, påminn mig för all del! . . . vi ska tala sakta så att Johanna inte vaknar.

FELSEN

osäkert

Å, hon sover för länge sen, inte hör hon något mer.

ENNIUS

Ja ja, pulvret har väl verkat.

FELSEN

Pulvret?

ENNIUS

spritter till, reser sig

Vem där? — Är där någon?

FELSEN

Vad nu?

ENNIUS

Besynnerligt! Jag tyckte alldeles att jag hörde . . . (går med varsamma steg ut i tamburen, trevar framför sig i halvdunklet, en käpp faller —) S-sakramentskade . . .! (Öppnar dörren till förstugan.) Är någon här, va? (Lyssnar.) Är någon här? (Stänger — möter på återvägen trädgårdsmästarn.) Det var då besynnerligt! Jag tyckte alldeles

att någon kom in, det kändes ju ett kallt luftdrag utifrån, kände du inte? Som om någon passerat här igenom ... eller hur jag ska beskriva det.

FELSEN

undvikande

Man tycker så mycket, Ennius, när sinnesjämvikten fallerar. Och till i mörka natten!

ENNIUS

Du har rätt. (En smula generad) Besynnerligt i alla fall: jag hade strax liksom det intrycket att så där stiger ingen annan än ... (ler tvunget) ja ... än döden ... över ens tröskel. — Vad allt kan man inte inbilla sig! När någonting ... fallerar.

Båda återta sina platser.

Var jag för högljudd?

FELSEN

drar på orden

Ånej — ingalunda.

ENNIUS

osäkert

För hon sover naturligtvis ... Johanna.

Paus.

Det är mot henne jag har förgått mig, Ivar, och nu får vi snart se om jag är karl att bära ansvaret.

Knäpper ihop händerna.

Jag har upplevat tjugo år under de sista fyra timmarna, vet du ... där jag satt vid Johannas skrivbord. Ensam på kontoret. Vid Johannas skrivbord.

Jag har liksom ... jag har seglat på ett upprört hav, vet du, ett svart och upprört hav, inte som på kartan, det var ingen lek, ingen rolig färd den här gången, ingen tillflyktsort inom synhåll. Och det var mer än livet det gällde. Men nu har jag ändå landkänning, så till sägandes, jag har fått ögonen öppna för ett underbart land ... eller en ö helt nära, en Längtans Ö som jag aldrig riktigt lagt märke till, aldrig ens

brytt mig om att lägga märke till eller riktigt lära känna. Och den ön är ett hjärta, vet du. Och det hjärtat är Johannas.

Tydligt ehuru i en låg viskning

Jag har varit i nöd, Ivar. Då först begriper man allt sådant där.

FELSEN

Ja ja, Ennius.

ENNIUS

Då först begriper man det. Och nu har jag kursen klar, klarare för var stund som går. — Och det ska bli annorlunda. Rättfärdigare.

FELSEN

Skulle hon ta in ett pulver, sa du?

ENNIUS

Ja. (Blinkar mot lampskenet.) Orkar du ännu höra på mig? Det är sent.

FELSEN

Eller kanhända inte för tidigt att du öppet talar om alltsamman — ifall det är meningen?

ENNIUS

stryker sig över hjässan

Tänk, Johanna anser att hon och jag är så olika, det är nu hennes erfarenhet.

Hm.

Innan jag gick sa hon: »Förstå mig kan du aldrig.» — Vem vet!

Mycket, mycket lämnar hon ju oförklarat och osagt i vad hon skriver om sig själv ... och om det andra. Ja för hon har skrivit till mig, ser du. Så fint och vackert! Och nu måste jag ha tålamod tills hon kan ha förtroende, fullt förtroende. Inte sant?

Jag är femton år äldre än hon, i det allra närmaste, därför har jag ingenting begripit. Det låter ju konstigt men så är ändå fallet, så går det ofta mellan syskon,

mellan bror och syster, så kan det gå, kanske det där att se varann för jämnan är orsaken. Ensamt och trist och eländigt har hon haft det, slit och besvärligheter hemma, dagligen detsamma på kontoret, allt det har hon mig att tacka för. Följaktligen är skulden min, jag får inte undandra mig. För det var jag som skaffade... eller påtrugade henne platsen, jag väckte förslaget, Grandiner fann det mycket oegentligt, hon är ju min köttsliga syster, men jag var envis som vanligt — och han gav efter. Jag drev min vilja igenom, jag. Och det var en stor, stor synd, en stor orättfärdighet.

FELSEN

Nå, nå, hör du...

ENNIUS

barskt

— du ska vara tyst, Ivar, nu är det inte fråga om lökarna dina! Per Ennius har äntligen kommit till klarhet — fastän för sent.

Just då var hon ung, just då var hon idel ... liksom idel undran och dröm, allt det inre livet längtade efter livet utomkring. Herregud, jag känner ju lite till den längtan! På mitt vis. Men hon är kvinna, hon. Och det har jag i min envetna självklokhet inte besinnat utan stängt in henne som i ett spinnhus och tyckt att hon bara skulle förtjäna, förtjäna, förtjäna — har jag kanske inte det? Till och med låtit henne sköta mina åligganden, månad efter månad. Nu senast. Så ha de bästa åren av hennes liv ... gått förlorade. Utplånats.

FELSEN

Skriver hon det?

ENNIUS

kort

Nej.

FELSEN

Ja vad vet jag!

ENNIUS

Vi mänskor, Ivar, vi hinner vara så gemena mot varann inbördes medan vi lever, och ändå är det en så knappt tillmätt tid. Här har jag gått och varit vänlig mot Johanna, enligt egen förmodan, jag har gått omkring och varit småvänlig i största allmänhet, utom de gånger jag inte varit det — kan du tänka dig något gemenare? Sällan eller aldrig hinner vi med riktigt öm iakttagelse, riktigt varmhjärtad vilja och gärning.

Fy tusan! Vi jordytans skabb!

FELSEN

söker lägga band på sin otålighet

Visst är det sanning i vad du säger, Ennius. Berätta på nu!

Paus.

ENNIUS

Nåja, i morgon kommer Grandiner.

FELSEN

Direktörn! Varför då?

ENNIUS

Jag fick brev med kvällsposten — helt vänligt skrivet efter vad jag kan finna, kanske en liten smula sirligare än annars. Vänta här så ska jag hämta det, jag har det i andra rocken. I sovrummet. — Du är ju inte rädd för att sitta ensam i mörkret, va?

Tar lampan och avlägsnar sig. Nu märks det att dörren till Johannas kammare icke sluter tätt till — ett svagt ljussken tränger genom en av springorna, likaså genom nyckelhålet.

Ennius åter synlig —

Åsch inte hittar jag brevet! Jag hade det med mig till kontoret och glömde det naturligtvis. (Ställer lampan på salongsbordet.) Men vad är meningen . . . är det åt dig det är bäddat, Ivar . . . där inne? På soffan. Eller åt vem? Nyss såg jag det inte.

Är det Johannas påfund?

FELSEN

har rest sig, tydligen i hög grad upprörd, pekar

Hon har ljus brinnande ännu!

ENNIUS

stannar, slagen av den andres förändrade min och hållning

Men ... men det är ju underligt!

De stirra på varandra i stum och stigande ängslan.

Eller varför är du så ...? *Säg* då något!

FELSEN

Kanhända har hon bara glömt att släcka?

ENNIUS

Nej nej —

Ett par steg över golvet, så stannar han igen.

Men det är ju underligt!

FELSEN

Tror du att vi har väckt henne?

ENNIUS

Nej nej ... (på tå bort till systerns kammardörr, lyssnar; därpå med vanlig röst)

Johanna — är du verkligen vaken ännu, vännen min?

Paus. — Till Felsen, viskande

Hon svarar inte. Har hon somnat så bör vi väl låta henne ... vad är riktigast? Men tänk om ...

FELSEN

— just det — tänk om något ...

Ingendera vågar fullborda meningen.

ENNIUS

högre

Är du vaken, Johanna? — Har du alls lagt dig?

FELSEN

Inte hörs det där.

ENNIUS

knackar sakta

Det är jag, kära vän, det är Per — bli inte skrämd! (Starkare) Får du inte sömn, va? Eftersom du har ljuset tänt. (Trycker ena handen mot hjärtat) Herregud vad ska jag ta mig till!

FELSEN

Är regeln för månne?

ENNIUS

andas kort

Vad ska jag ta mig till? När hon inte svarar.

FELSEN

Har hon regeln för?

ENNIUS

döv för varje tilltal

Kära lilla syster min, var inte ledsen över att jag stör dig! Men du gör mig orolig. — *Är* du inte där inne?

FELSEN

Jo jo, jag såg ju henne gå dit.

ENNIUS

Eller är du sjuk? (Vrider på handtaget — nedtill pressar han samtidigt på med ena knät.) Johanna! — Jag blir utom mig, Johanna! (Hest, mellan hopbitna tänder) Det är en hake som stänger, jag känner det. Och hon hör ingenting... hör ingenting. (Skakar dörren) Jo-han-na! (Lyssnar fortfarande.) Öppna, Johanna!

Sedan allt våldsammare fastän förgäves

Johanna . . . öppna! Varför öppnar du inte? Eller har du . . . har du gjort dig illa på något vis?

I gränslös skräck, ropar

Johanna!

Tystnad. — Han släpper handtaget och vänder sig om, blicken förvildad

Nu förstår jag . . .

FELSEN

skälvande

— vad var det för ett pulver?

ENNIUS

— också hennes ord . . . att det var det enda hon kunde göra.

FELSEN

Gud hjälpe oss arma, syndiga mänskor!

ENNIUS

riktar ansiktet uppåt — ett ansikte varifrån all trohjärtad barnslighet vikit, uttrycket har hårdnat för att icke mera förmildras.

Nu har Per Ennius fått sin dom.

I detsamma erinrar han sig något, skyndar till tamburen och därifrån ut genom förstugan.

Felsen står orörlig kvar ända tills

OLIVIA

kommer instultande — en krokryggig liten gumma, klädd i kort underkjol och med en sjal svept kring axlar och armar. Oordnade, grå hårtestar hänga nedåt nacken. Dubbla par strumpor på benen, filtskor på fötterna.

Jissus, sådant oljud! Och det mitt i natten.

FELSEN

blir henne varse

Är du alldeles rasande!

OLIVIA

Det kan en bli med mindre tycker jag.

FELSEN

Inte var det du som skulle vakna.

OLIVIA

argt

Vill trädgårdsmästarn sova själv så nog ska jag väsnas i stället.

FELSEN

sjunker ned på en stol

Stackars, stackars Ennius!

OLIVIA

Vad är på färde?

FELSEN

Hon har tagit ... (rättar sig) säkerligen har en olycka timat, en ... en olyckshändelse.

OLIVIA

Jissus!

FELSEN

Och vi slipper inte in. (Pekar) Dit. Det är stängt.

OLIVIA

Innanför då? Hos fröken?

FELSEN

Ja ja du hör ju det.

OLIVIA

Nå men ... inte har dörrn mellan hennes och min kammare någon rigel.

FELSEN

far upp

Har den ingen?

OLIVIA

Jag må väl veta det, jag som ...

FELSEN

avbryter henne

— där är han!

ENNIUS

brådstörtat in tillbaka, skodon och benkläder snöiga, flämtar —

Den är snett nerdragen, hennes rullgardin, jag kunde se ett hörn av kammarn ... från drivan under fönstret, hon ligger fullklädd på sängen ... med kroppen så onaturligt vriden ...

OLIVIA

Jissus!

FELSEN

Hit ... den här vägen!

ENNIUS

barskt

Skrik inte!

FELSEN

lägre

Den här vägen. Genom köket.

ENNIUS

Det är sant! (Tränger sig förbi de andra.) Den glömde jag . . .

Scenen tom. — Kort därpå hörs

OLIVIA

gällt och snyftande jämra sig) Oj oj, hon är död . . . *död!* . . . Johanna vår är död . . .

Tvärt avbrott. Efter en stund några enstaka, dämpade utrop, omöjliga att på avstånd uppfatta. Sedan tystnad igen, djup tystnad.

Plötsligt står Ennius åter i vardagsrummet — stilla, utan ord, utan gester. I dörren till vänster som han lämnat öppen efter sig syns

FELSEN

torkande kinderna med ena handen, i den andra håller han ett brev vars utanskrift han stavar på —

Hon har skrivit det här, Ennius, det låg på byrån — (har svårt att läsa för tårarnas skull) *Till . . . Till herr direktören . . . Seth Evertson . . . Grandiner.*

ENNIUS

nickar långsamt, gång på gång, svarar entonigt

Ja, ja, ja, hon vill ta skulden på sig, jag vet det, hon vill ta hela skulden på sig, det är lätt att inse, det är likt henne . . . så god som hon var. Det hjärtat, det hjärtat! (Med ens rätar han på sin lilla, oansenliga gestalt.) *Nej*, säger jag. (Rycker till sig brevet, river det itu, går till kakelugnen, drar ut spjällen, öppnar luckorna — några kol glöda ännu och en låga flammar upp när han kastar in bitarna.) *Så.*

Hastiga repliker.

FELSEN

som stått mållös

Vad gör du! Vad fattas dig?

ENNIUS

Det är jag som begått brottet.

FELSEN

Vad för ett . . . brott?

ENNIUS

Försnillningarna.

FELSEN

Ha-har du . . .?

ENNIUS

— ja.

FELSEN

Ur kassan?

ENNIUS

Ja. Naturligtvis. Jag har spelat . . . nej det har jag inte . . . jo terminsspel, det vill säga . . . och förlorat. Och så tog jag ur kassan.

FELSEN

med nästan leende övertygelse

Aldrig här i världen!

ENNIUS

hårt

Tror du mig inte? — Jag är slug, ser du, jag har fört er alla bakom ljuset. Dig med.

OLIVIA

listar sig in

Hör nu, är det inte riktigast att hämta en doktor?

FELSEN

griper tillfället begärligt

Låt *mig!* ... jag är strax tillbaka, det tar inte lång stund, Striemann bor ju här vid första tvärgatan — (nappar i tamburen åt sig skinnmössan) ifall han inte sitter på klubben — (med gråt i halsen, just innan han rusar ut) och så en annan sak, Ennius: jag har trettifyra rosor blommande, jag räknade dem i morse, lika många som Johanna hade år ... dem ska hon ha allihop!

Farstudörren smäller igen efter honom.

OLIVIA

Vad han nu var flink! Och utan pälsen! — (Paus.) Jasså, bara trettifyra år ... ja ja. Och jag är över sexti.

ENNIUS

strävt

Gå och lägg sig!

OLIVIA

i ynklig ton

Tänk att jag som är så sjuk har blivit så gammal!

ENNIUS

Gå och lägg sig, sa jag! Vad tjänar det till att spöka här när doktorn kommer!

OLIVIA

Det är sant nog, det.

ENNIUS

Och i morgon skaffar jag dig plats på sjukhus, det lovade jag Johanna.

OLIVIA

förskräckt

På sjukhuset! Nej Jissus! ... förr blir jag frisk med detsamma så gruvligt som det är nu.

ENNIUS

Du hör mina ord. Och ge dig av nu! Jag vill vara ensam med ... med syster min.

Uppbrusande

Varför sölar du? Vad glor du på? Tror du kanske att jag inte är karl att försvara henne, va?

Låt dem komma bara ... *mänskorna*!

OLIVIA

Inte sa jag något.

Drar sig skyggt undan genom köksdörren.

ENNIUS

mumlar

Jag var visst häftig igen — (på väg in till den döda, griper sig med båda händerna om huvudet) du skulle inte ... inte ha övergivit mig, Johanna!

3

MORGONEN

Natten förbi, grå morgondager i stället för lampsken. Scenen oförändrad — men alla tre dörrarna stängda. Väggklockan i fonden visar halv tio.

FELSEN sitter vid klaffbordet, trött och hopsjunken. Vänd mot honom, med ryggen mot den vitmålade skänken, står

MADAM ÖRT

ett fruntimmer av mycken värdighet, i svart klänning och med svart duk på huvudet. Armarna korslagda mellan det fylliga bröstet och den runda, framskjutande magen.

Ja, så skulle man tycka!

Paus.

Jag menar . . . hushållerskan är ju helt kry i dag fast hon ligger och gruvar sig över allting. Allra mest över sjukhuset. Att hon ska flyttas.

Han är fasligt bestämd av sig, herr Ennius. Fasligt bestämd.

FELSEN

Han är det.

MADAM ÖRT

Hörde jag rätt så var hon i går ett tag alldeles från fattningen, den här Olivia. Förskräckelsen i natt bara piggade opp henne, så märkvärdigt skapade är vi.

FELSEN

Somliga av oss.

MADAM ÖRT

Men till att stå och koka är hon ännu för skraltig. Och det är lessamt. — Jag igen är förkyld, jag.

Felsen tiger.

Har trädgårdsmästarn verkligen inte sovit en blund i natt?

FELSEN

Nej.

MADAM ÖRT

Det är också lessamt. Och inte herr Ennius heller?

FELSEN

Nej.

MADAM ÖRT

Kors så galet! Mänskan behöver sömn vet jag, mycket sömn, *ordentligt,* för att bli mänska igen. Ja för att komma till krafter. Men all världens bedövningsmedel när jag går till sängs, vad gör jag med dem? Örat på dynan, strax somnar jag. Det vill säga . . . först läser jag aftonbön naturligtvis, vareviga kväll samma så slipper jag tänka. Sen somnar jag. Sen sover jag.

Kliar sig i hårfästet.

Underligt för resten att fröken Johanna så där kunde ta miste på pulver! Efter vad herr Ennius påstod. Och han var fasligt bestämd.

FELSEN

Han är det.

MADAM ÖRT

Vad hade hon giftet till?

FELSEN

Jag tror för något slags (huttrar) fotograferande.

MADAM ÖRT

Å-håå.

FELSEN

Det lär användas i den hanteringen.

MADAM ÖRT

Å-håå.

FELSEN

suckar djupt

Lika sorgligt ändå, alltsamman!

MADAM ÖRT

ändrar strax min

Ja ja ja. Men vi ska inte glömma att erinra oss apostelns ord när han tröstar de bedrövade: Varen starke, säger han, varen starke och ståndaktige i tron, mine vänner! — Det är andemeningen. Ungefärligen.

Kliar sig på handlederna.

Hon ser så lugn och bra ut där hon ligger, fröken Johanna, ansiktet är riktigt

vackert. Riktigt som om hon levde. Jag påminner mig en psalmvers... en psalmvers som lyder:

»Ack hur svårt är mitt... (tar brådskande fram näsduken och snyter sig. Börjar om, tonvikten på rimmen)

Ack hur stort är mitt elände,
gråt och jämmer är min spis
sedan Gud sig mot mig vände
med sin... sin grymhets skarpa ris!
Han har mig i mörkret fört,
all min glädje platt förstört,
mina lemmar sönderslagit
och min fägring från mig tagit.»

Kliar sig under ena armen.

Det passar då inte alls in på fröken Johanna, det! Tvärtom. Hon har vunnit.

Dörrklockan i tamburen ringer.

FELSEN

spritter till

Säkerligen gäller det mig! Flickan i butiken är tillsagd...

MADAM ÖRT

avbryter honom

— bli sittande bara! ... jag gissar det är frukosten, lite varmt från värdshuset här bredvid, de lovade skicka, jag talte med ägarn själv och han lovade. Man måste tänka på det lekamliga också, svälta ökar sorgen vet jag.

Avlägsnar sig. — Nästan genast tillbaka, förargad

Allt möjligt pack som löper i trapporna! ... (blickar upp mot klockan i fonden) först vid elvatiden är maten att förvänta, jag glömde det. — Är trädgårdsmästarn mycket hungrig?

FELSEN

stoppar en tuggbuss i munnen

Ånej, tankarna ha varit annanstans. Och jag har tobaken.

MADAM ÖRT

Men jag är van att äta *ordentligt*, jag, så lever man.

FELSEN

Vem var det?

MADAM ÖRT

Bara en som tiggde. En käring.

FELSEN

Gav madammen något?

MADAM ÖRT

Hur i Herrans namn skulle jag det! Bäst att vara försiktig, man vet ju aldrig vad det är för folk.

FELSEN

Fröken Johanna skulle ha givit, hon. (Enkelt) Det är liksom sed här i huset.

MADAM ÖRT

kränkt

Ja titta i skafferiet, var så god! Eftersom han vill anmärka. (Fnyser) Inte går jag med pengar på mig i den här klänningen! Jag har börsen i kammarn min. Och var ta en brödkant?

Lugnar sig.

Att hon var snäll och tillmötesgående, fröken Johanna, det medger jag nog.

Paus.

FELSEN

På vad vis blev *ni två* bekanta med varann? Jag undrar.

MADAM ÖRT

misstänksamt

Så-å? — Jag har en kusin som är änka och bor på landet, ett stycke utanför stan, hos henne var fröken Johanna logerande en vecka i somras. (Vasst) Vet inte trädgårdsmästarn det?

FELSEN

Nej.

MADAM ÖRT

Kors! Den enda som gjorde visiter var unga herrn, jag menar unga herr Ferdinand, han kom alla kvällar spatserande ... och ibland stannade han till klockan ett, sa kusin min. Presenterad för honom blev jag inte men han är ju bildad och prydlig, man fäster sig vid personen och frågar efter namnet. — De tycktes ha så roligt tillsammans, sa kusin min. Och vara överens. Sa hon.

FELSEN

de spasmodiska ryckningarna synliga — mumlar

Inte vill jag höra något.

MADAM ÖRT

menlöst

Var det illa? — Fröken Johanna riktigt sken av belåtenhet den tiden, sen förändrades hon, vad som nu var orsaken? Jag är aldrig nyfiken.

Ja-a, där blev vi bekanta. Och i går tog hon fatt mig på gatan, jag är ledig för tillfället.

Snyter sig.

Vem hade kunnat tro att jag skulle komma så till pass! Visste hon det själv månne? När hon bad mig hit. Vad tror trädgårdsmästarn?

Dörrklockan i tamburen ringer.

FELSEN

far upp med ett ryck

Nu är det säkerligen till mig!

MADAM ÖRT

Eller tänk om frukosten ... nej nej jag vet, det är från begravningsbyrån.

Båda ut, scenen tom. Så höras röster — efter en stund inträder direktör

GRANDINER

och bakom honom trädgårdsmästarn. Den förre är en lång, till utseendet gammal man, med avmätta rörelser. Håret grått, nästan vitt, skägget likaså. Blicken mild men vaken och iakttagande.

Att Ennius, stackare, känner sig djupt förkrossad, det är ju naturligt, det är ju naturligt.

FELSEN

viskande

Men ingalunda det värsta.

GRANDINER

På vad syftar herr . . .?

FELSEN

huttrar av iver

— det finns också något . . . något som är . . . *onaturligt*. Och han ger inte efter.

GRANDINER

Hm. — Förlåt . . . den där barndomsvännen som han brukar tala om . . . och herr trädgårdsmästarn . . . är det en och samma person?

FELSEN

Ja.

GRANDINER

Jag gissade det. (Gest) Och nu är han där inne? ... Ennius. I sitt rum.

FELSEN

Ja.

GRANDINER

sänker stämman

Då hinner vi nog inte ...

FELSEN

brusar ut

— han är så orimlig, orimlig, så stört omöjlig! Och han tror redan allt vad han ljuger på sig. Fullt och fast. Ger inte efter.

GRANDINER

småler

Nej nej, han har sina egenheter, han är inte alldeles vanlig. Jag minns honom från skolan — tre klasser skilde oss visserligen men jag minns honom ändå mycket väl. En svåra envis liten pilt!

FELSEN

Kommer han fram med något om försnillningar och sådant så tro honom inte, goda direktörn, det *kan* inte vara sant! Han anklagar sig själv men tro honom inte! Han är hederligheten själv, riktigt hederligheten själv. Som fadern.

GRANDINER

stramt

Var obekymrad — jag är invigd i förhållandena.

FELSEN

Vem har...? Ja ja ursäkta!

Nu öppnas dörren till höger i fonden och

ENNIUS

stiger in. Han är blek men fullkomligt lugn till det yttre; anletsdragen ha samma hårda uttryck som senast. Håller sig rakare än förut. — Kontorsrock.

Jag hörde rösten — och det är mig Bror söker, naturligtvis.

Felsen drar sig undan i bakgrunden. Grandinar går emot den inträdande och hälsar stumt — sinnesrörelsen märkbar.

Nåja, Grandiner, eftersom du *vill* räcka mig handen ännu en gång, så ... (pressar ihop läpparna för att kunna behärska sig) men det sker inte heller ... jag menar ... aldrig mer. Jag är inte värd det.

GRANDINER

Så du pratar, käre vän! (Varmt) *Alltid* min vän!

ENNIUS

endast skakar på huvudet och frigör sig. — Hejdar Felsen

Du stannar kvar, Ivar!

Trädgårdsmästarn lyder; förblir stående.

GRANDINER

Det gör mig så ont, så outsägligt ont om dig, Ennius!

ENNIUS

stelt

Bror skrev: »Onsdagen den fjortonde dennes träffas vi således på kontoret. Klockan tolv.» — Eller läste jag orätt?

GRANDINER

För ingen del. Men innan jag ens hann gå upp på mitt rum berättade portiern mig om ... dödsfallet. Doktorn hade varit där. Du förstår, jag ville inte underlåta att genast ... och här i ditt hem ...

ENNIUS

avbryter honom med en gest

— trädgårdsmästarn är bekant, eller hur?

GRANDINER

Ja, han tog emot mig.

ENNIUS

Var behagar Bror ta plats? Kanske i soffan?

GRANDINER

Tack, jag står hellre.

ENNIUS

Gott. Låt oss då gå rakt på sak. Utan alla omvägar.

GRANDINER

Gamle vän — vad det smärtar mig att

se hur du lider! Slaget har drabbat för obarmhärtigt.

ENNIUS

långsamt

När fick direktör Seth Evertson Grandiner äntligen ögonen öppna för min . . . brottslighet?

GRANDINER

Du menar visst . . .?

ENNIUS

— vad jag säger. Ordagrant.

GRANDINER

plågad — dröjer.

Nu är det något misstag. Och för resten . . . kan vi inte uppskjuta *affärerna* till senare?

ENNIUS

Varför det? Ju förr allting blir tydligt och klart sagt desto bättre. Vi behöver inte genera oss för Kurbitsen — (pekar) för honom där, Ivar Felsen, har jag inga hemligheter. Som små var han och jag ständigt

tillsammans om somrarna — herregud ja, vi har slitit ut många par stövlar på gemensamma upptäcktsfärder, vi två! Vänskapen däremot, den höll . . . och håller fortfarande. Liksom förtroendet.

GRANDINER

Det gör mitt också, Per Ennius. (Rätar på sig) Emellertid — som du vill.

ENNIUS

rörande ödmjukt

Ja jag måste få . . . säga sanningen. Den *riktiga* sanningen.

GRANDINER

Den är mig redan meddelad.

ENNIUS

Nej.

GRANDINER

häpen

Och det törs du försäkra?

ENNIUS

Ja.

GRANDINER

småler ofrivilligt

Vad ska jag svara på det?

ENNIUS

Ingenting. För det är *jag* som ska stå till svars.

Stryker sig över hjässan.

Hur jag förgått mig mot syster min . . . mot min egen syster . . . det är en historia för sig, oändligt sorglig den också. Du har ju en dotter, Grandiner, tänk dig henne i ljusaste ungdomen försatt i Johannas ställning! Oförstådd och obeaktad av den som stod henne närmast i livet, den enda hon hade att vända sig till — och så all den övriga eländigheten! Ja jag överdriver inte. Upprörande har jag betett mig mot henne och det kan aldrig gottgöras, aldrig. Men vad annat är att vänta av en som . . . en som till och med . . .

FELSEN

plötsligt

— det är inte sant!

ENNIUS

vrider sig om till hälften — utan all häftighet

Du ska vara tyst, Ivar, det är inte fråga om lökarna dina.

Igen till Grandiner, brådskande, blinkar ivrigt

Jag ensam är skyldig till försnillningarna, nu hör Bror det, nu hör du det. (Uppgår helt i sin inbillning, lever med i var detalj.) Misslyckade spekulationer som kostat mig stora summor, därför var balansen också mycket större i början ... och så ett par borgesförbindelser ... och otur, otur, förstår du ... allt det och mer ska jag redogöra för på kontoret så omständligt jag kan, jag har det färdigt i huvudet. Du anar nämligen inte, Grandiner, du har inte den ringaste aning om hur slugt jag gått till väga ... med falska remissor, falska verifikationer och andra knep. Ja jag begriper det inte ens själv. Ingen radering i böckerna, nej då, var misstänklig siffra strax och precis på den plats i kolumnen där den tar sig trovärdig ut, alltsamman snyggt och meto-

diskt genomfört... obetingat. Men ändå måtte det ha klickat i något avseende... till sist... annorlunda kan jag inte förklara din härvaro.

GRANDINER

Jaså.

ENNIUS

Det är *jag* som bär skulden. Ensam.

GRANDINER

Jaså.

ENNIUS

triumferande

Sanningen, ser du, sanningen låter inte hutla med sig!

GRANDINER

Nej.

Tvinnar skägget under tystnad.

Jag mottog i måndags en skrivelse från din syster, från fröken Johanna — (Ennius vill avbryta men får icke fram ett ord) en lång och utförlig skrivelse vari hon ber mig om att uppsöka dig... i dag. *Inte förr.* Jag åtlydde henne för vår gamla vänskaps skull

och för att bereda henne möjlighet att kanske ännu kunna... nåja. Jag har kommit för sent.

Paus.

ENNIUS

står med sänkt huvud. Mödosamt

Vidare. Vad skriver hon vidare?

GRANDINER

Allt... som rör räkenskaperna.

Balansens storlek.

Att hon under de tre sista månaderna skött en del av dina åligganden medan du var sjuk, något som underlättat hennes... ökat frestelsen.

Att inga medskyldiga finnas.

Och slutligen: att du, Per Ennius, är den bästa, redligaste, godtrognaste mänska och broder på jorden.

ENNIUS

ser upp

Nå — och vad sen?

GRANDINER

Egentligen är det min fråga.

ENNIUS

halvhögt för sig själv, innerligt

Det hjärtat, det hjärtat!

GRANDINER

Ja jag fäller ingen dom.

ENNIUS

Förstår du då inte ... förstår du då inte, Grandiner, att hon vill ta skulden på sig?

GRANDINER

Att hon straffat sig själv, det förstår jag, och därmed förfaller all talan från min sida. De djupaste motiven är jag ur stånd att bedöma, men personlig egennytta var henne främmande, det vet jag. Till vad hon använt pengarna ...

ENNIUS

i synbar vånda

— straffat sig själv säger du! Hon tog miste på pulver, gift i stället för sömnmedel — en ren olyckshändelse.

GRANDINER

Jaså.

ENNIUS

utom sig

Tyvärr kan jag inte fordra att bli trodd på mitt ord, jag står maktlös, maktlös... som den brottsling jag är!

GRANDINER

Låt det nu vara nog, hör du — den brottsligheten delar vi broderligt. Hälften var. Bär du ansvaret för henne så bär jag det för dig — vad som passerat är ju uteslutande en sak oss emellan. Och *förblir* det. (Till Felsen) Ni instämmer säkert?

Felsen hajar till och bockar sig.

För inte sant, herr trädgårdsmästare, vi två förråder inte den tredje i hans stora nöd?

FELSEN

sväljer gråten

Aldrig här i världen!

GRANDINER

nickar

Bra, bra.

Paus.

ENNIUS

stilla

Din like finns inte, Grandiner.

GRANDINER

för att avleda samtalet

När blir begravningen?

Intet svar.

Så snart du bestämt det, Ennius, så underrätta mig!

ENNIUS

söker reda sina tankar

Söndag eller måndag. — Och sen flyttar jag till Kurbitsen ... dit där han bor, till fröhuset hans ... det är inte rådligt för mig att nu vara ensam. Han och jag slår våra paltor ihop, vi har talat om det i natt. Och om mycket annat.

Stryker sig över hjässan, blinkar ivrigt.

Före klockan fyra i morgon är balansen täckt om jag så ska nödgas sälja till och med kartboken!

GRANDINER

Du gör vad du anser vara rätt, det har jag aldrig betvivlat.

ENNIUS

Men det finns någonting annat, någonting inombords som gått sönder och inte mer blir helt. Per Ennius har fått sin dom. (I förbigående) Att jag lämnar min plats på kontoret är ju självklart.

Rösten osäker när han fortsätter

Stor, oändligt stor tack är jag dig skyldig, Grandiner, för allt ditt överseende under många år, all din högsinthet — och illa har jag lönat dig.

GRANDINER

Om dina planer hinner vi framdeles överlägga, nu är det för tidigt.

ENNIUS

Vad jag sagt står fast.

Dörrklockan i tamburen ringer.

FELSEN
likasom urskuldande

Det är visst bara till mig. (Smyger sig ut.)

GRANDINER
efter ett litet uppehåll — dämpat

Och nu ett par ord på tu man hand, Ennius. Jag senterar till fullo din sorg och dina känslor . . . dina bevekelsegrunder likaså . . . men du har alldeles förlorat besinningen och driver det för långt. Märker du det inte själv?

ENNIUS
ropar i ångest

Hon är utan skuld!

GRANDINER

Än hennes brev då?

Ennius tiger.

Har jag kanske inte rätt?

ENNIUS

Nej nej, tusen gånger nej! Skulden är min, det gäller bara att kunna se djupare. Jag upprepar det så länge jag lever.

GRANDINER

Nåja, vi lämnar ämnet.

ENNIUS

darrar i hela kroppen

Du skulle se henne, Grandiner, du skulle se henne . . . så ser allenast den ut som har ett rent hjärta. Och som handlat därefter. Blint.

I detsamma återvänder trädgårdsmästarn, tafatt och generad, med ena armen försiktigt om ett fång rosor. På tå in till den döda — dörren halvöppen efter honom.

GRANDINER

Vid vilken tid skedde . . . olyckshändelsen?

ENNIUS

Jag vet inte.

Paus.

GRANDINER

Tillåter du att jag går dit in?

ENNIUS

andas kort — tvekar, ställer sig i vägen

Hon är utan skuld säger jag! Tror du mig?

GRANDINER

Förlåt, jag ville bara ...

ENNIUS

— tror du mig? Se mig i ögonen, Grandiner ... tror du mig? (Hjälplöst) Herregud ... *gör det!*

Deras blickar mötas.

GRANDINER

fint och vackert, nästan beundrande

Ja — jag tror dig, Per Ennius.

ENNIUS

stiger åt sidan

Kom då!

GRANDINER

i det de följas åt

Tack.

1922

SCHOPENHAUER

SCENER UR HANS UNGDOM

Ich glaubte tief in seinem Herzen die Zuckungen eines ungeheuren Schmerzes gewahr zu werden, welcher die Erinnerungen an eine furchtbare Epoche seines Lebens zu begleiten schien.

J. G. Quandt (1819) om Arthur Schopenhauer.

WEIMAR — EN VÅRDAG 1814.

ARTHUR SCHOPENHAUER vid tjugusex års ålder; filosofiedoktor.

» **SCHOPENHAUER** som gammal. En vision.

Hans mor **JOHANNA**, änkefru, författarinna.

» snart sjuttonåriga syster **ADELE**.

» studentkamrat **JOSEPH GANS**.

FRIEDRICH MÜLLER, adopterad: von Gerstenbergk, tjänsteman vid Geheime-arkivet.

Madame **SOPHIE DUGUET**, fransyska, förestår fru Johannas hushåll.

*

1. Arthurs rum hos modern. Eftermiddag.
2. En stund senare; fru Johannas lilla, komfortabla salong: »Das The-Zimmer».
3. Följande natt; Arthurs rum.

ARTHUR SCHOPENHAUER

som ung, d. v. s. hans utseende och dräkt: se L. S. Ruhls porträtt, återgivet i Ludwig Schemanns Schopenhauer-Briefe. Som gammal: stålsticket i Wilhelm Gwinners Schopenhauers Leben.

1

Eftermiddag. Arthur Schopenhauers rum hos modern; möblerna få men gedigna.

Till vänster en säng. På väggen pistoler och en fäktsabel, till hands nära huvudgärden.

I fonden två dörrar, båda stängda, mellan dem en soffa, framför den ett »klassiskt antikt», runt bord samt ett par länstolar. Ovan soffan ett porträtt av Goethe.

Till höger fönster, en med papper belamrad skrivpulpet, bokreoler, byst av Sokrates.

ARTHUR sitter framåtlutad i soffan — en ung man, kraftigt byggd och dock smärt, gestalten under medellängd. Djuptliggande ögon, något långt från varandra, blicken sällsynt skarp, pannan mäktig, upptill skymd av nedfallande askblonda lockar, och i svag vinkel mot den en rak, jämnbred näsa. Han är slätrakad, bär icke som tidigare små mustascher. Ansiktsuttrycket växlar mellan stelt-ironiskt, stundom högstämt lugn och ytterst livligt minspel. Gesterna korta, häftiga.

ADELE

står vid det ena av fönstren och blickar ut. Lång och gänglig, med smala skuldror, håret ljusbrunt, ögonen ut-

stående, överläppen så kort att de stora, vitglänsande framtänderna synas. Kantiga rörelser, mjuk, behaglig röst. Vardagsklädd som brodern.

Hon vänder sig om —

Det slår mig, Arthur: trots olikheten i uppfostran och livsintryck ... och det att jag är kvinna, trots allt häpnar jag ibland över hur påfallande våra naturer likna varann. Så i gott som ont. Jag har din fasthet, jo jag har den ... och är stolt som du, tål inte andras påverkan. Tyvärr drivs jag därigenom ofta till ovänligheter både mot mamma och Gerstenbergk.

ARTHUR

suger på en halvrökt cigarr, lägger bort den. Stämman stark.

Säg *Müller*, jag ber, Müller så här oss emellan, för resten adopterad *von* Gerstenbergk — imprime cela dans ta mémoire, Adèle! Vår konvenanskunniga mor kallar ju honom nästan alltid vid fadersnamnet, hans »författarnamn», haha, på tu man hand heter han säkert: Friedrich ... »min Friedrich». En snygg ... hyresgäst!

Paus.

ADELE

undvikande

Ni mån ... (hastigt) det slår mig ...

ARTHUR

— säg för omväxlings skull att det faller dig in.

ADELE

Ack Arthur, give Gud att du inte har något svek på ditt samvete! ... du som alltid *talar* sanning, jag vet det. I går omnämnde du en ung flicka, vad du berättade gjorde mig ont ... också tonen, du har väl inte ... bedragit henne?

ARTHUR

leende

Det är knappast troligt, ja inte ens tänkbart. Je l'assure. (Knäpper ihop händerna som i åkallan.) O kvinnodyrkan, du härligaste blomma av kristligt germansk dumhet, du har gjort kvinnorna så arroganta och hänsynslösa att man stundom kommer att tänka på de heliga aporna i Benares som

i medvetandet om sin helighet och okränkbarhet tillåta sig vad som helst. Amen.

ADELE

Fy Arthur, vilket plumpt skämt!

ARTHUR

Alltså ett annat faktum, lika allvarligt: utan sinnlighet har jag aldrig älskat någon kvinna. Undantagandes dig.

ADELE

brister ut i skratt

Narraktiga mänska! Och om jag inte vore din syster? Skulle du då...?
— ånej, det finns ju så många, många unga flickor som stå högre än jag, ni män finner lättare tie hustrur än vi en man.

ARTHUR

Tie hustrur, haha, vilket fruktansvärt perspektiv! (Stryker håret ur pannan.) Nej nej nej, mitt liv är *tänkande* och måste förbli det, får inte offras på äktenskapets altare. Den enda förmånen vore omvårdnad på

gamla dagar, men inbillar du dig att öm omvårdnad kom vår far till del under hans sjukdom så tar du miste. Och dessutom: ingen kvinna bleve lycklig med mig, jag som helt uppgår i min tankevärld och däremellan lider av ett så svårmodigt lynne. Filosofen bör råda över sin dag själv.

ADELE

Du tror då inte att lyckan i ett hem är det skönaste vår tillvaro har att skänka oss?

ARTHUR

Ett hem, vad som menas med ett hem . . . det känner jag föga till, uppriktigt sagt.

ADELE

Och kan undvara det?

ARTHUR

Måste kunna.

ADELE

Helt lös från andra kan du ändå inte slita dig, du må rycka i kedjan hur mycket du vill.

ARTHUR

långsamt

Anser du verkligen ... att jag har ett ... hem?

ADELE

Skulden är främst din egen — jo jo oftast, Arthur! Med ditt gränslösa övermod försonar jag mig aldrig, ditt hån som bara gör mänskorna avogtsinnade mot dig — å, jag förstår nog: ju större antalet fiender desto större seger, desto större anledning att yvas. Men striden, striden ökar din bitterhet, jag har länge märkt det...

ARTHUR

— förlåt ett avbrott, ma chère! Det är nämligen särdeles klokt att i tid rotfästa hos sig den övertygelsen att man ramlat ner på en jord som nästan uteslutande befolkas av moraliskt och intellektuellt erbarmliga väsen, till vilka man inte hör ... och vilka man på allt vis bör söka undvika. Personlig beröring med dem är absolut inte min skyldighet, men väl att efter förmåga

sprida upplysning när så ske kan. De få goda och visa må man uppskatta, ja ära, i den mån de tyckas en förtjäna det.

ADELE

Så du talar!

ARTHUR

Jag ber till gudarna, jo jag gör det ibland, Adele, och har det oaktat mod att svära dem evigt hat om de ämna förfara med mig på samma sätt som mänskorna behandla varann inbördes.

Plötsligt, till synes oförmedlat

Men vad den tiden går, stora barn, tänk att du fyller sjutton år i juni! Kära syster!

ADELE

rodnar, rörd av tonfallets värme

Ja och ändå *vet* jag så lite — men säkert är det bäst så, mycket vetande klär oss kvinnor illa. Säger man. Att jag bland främmande bjuder till att inte förråda min okunnighet är ju ursäktligt.

ARTHUR

Müller förråder gärna sin okunnighet, han vet ingenting bättre. De flesta professorer likaså.

ADELE

Tro mig, Arthur, den stund kan komma då du behöver dem som du nu förhäver dig över.

ARTHUR

kort

Aldrig kommer den stunden.

ADELE

fram till brodern, lägger handen på hans axel

Inte så bitter och ofördragsam! Så föraktfull.

ARTHUR

Gå och sätt dig, Adele!

ADELE

drar sig tillbaka, tar plats vid skrivpulpeten

O att jag kunde vara dig till åtminstone en liten smula *glädje*! . . . om inte gagn . . . därför kom jag hit.

ARTHUR

Jo du kan låta bli att röra vid mina papper, till exempel.

ADELE

lyder mekaniskt, helt upptagen av sin egen tanke

Goethe sa en gång... och somt av vad han sagt mig kommer att genljuda i min själ så länge jag lever! ... han sa att det i mitt väsen finns någonting som alla genast måste ha känning av, någonting... rogivande... vad jag blev outsägligt glad! Jag som uppgivit allt hopp om en sådan möjlighet.

Paus.

Nu hör du inte på mig.

ARTHUR

Åjo — Goethe, sa du.

ADELE

Mot mig är han nästan som en far!

ARTHUR

Ja du kan med skäl anse dig som ett av hans ordinarie skötebarn. (Lutar sig bakåt i

soffan.) I förrgår var jag igen hos honom, kallad till honom — det är inte bara läran om färgerna vi avhandlar, ånej, också filosofiska problem. Men för närvarande sysselsätter politiken hans tankar mer än annars.

ADELE

ivrigt

Och vad som nuförtiden sker i Europa anser han vara en naturlig följd av *råheten* som alltmer griper omkring sig.

ARTHUR

Råhet kommer det att finnas i alla tider. Liksom dumhet, världen är dum, dum, det mänskliga eländet omätligt.

ADELE

Goethe sa en gång . . .

ARTHUR

— nog nu, Adele, honom tar jag inte med i räkningen vid fastställandet av mina planer, rätt snart skiljas våra vägar: min är ensamhetens. Han lyfter upp till sig än

den ena, än den andra . . . pour un moment . . . och så låter han dem falla. Och motsägelser tål han inte. Men lovat vare hans namn i all evighet!

ADELE

Kanske kommer han i afton, det är ju torsdag.

ARTHUR

Ah, oui: le cercle littéraire de notre mère plaisante! Hennes Almanach-esprit gör sig förträffligt vid tebordet . . . i den med »estetik» mättade luften. Där all sund känsla förtorkar. Vilken ensidighet, vilken konstlat uppskruvad bildning . . . och inte sällan: vilken bullersamt frivol ton!

ADELE

Men Arthur då . . . Goethe är ju med!

ARTHUR

Javisst ja, han sitter i sitt hörn vid det för honom reserverade bordet och ritar . . . ritar. Han ritar. Fantasilandskap. Och lyssnar med ett halvt öra. Eller roar sig

barnsligt med att klä ut era elastiska ungmöformer i sina brokadvästar.

Egentligen förvånar det mig att han kommer hit.

ADELE

Varför det? Du glömmer att mamma var den första som tog sig an hans fru, gjorde sällskapslivet lättare för henne.

ARTHUR

Säll-skaps-livet: också en form för liv! Haha. Vad som gör att mänskorna inte kunna fördra ensamheten är deras väsens monotoni, den blir dem outhärdlig, ergo behövas alltjämt yttre irritament och naturligtvis det starkaste som genast finns till hands, jag menar: genom sina likar. En *hel* personlighet är i sig själv en enhet och kan undvara andra.

ADELE

Ja men ... Goethe önskade det och är tacksam, fru Christiane var verkligen övermåttan generad i början ... (skrattar) men

mamma tyckte med rätta att när *han* givit henne sitt namn så kunde vi andra ge en kopp te.

ARTHUR

För mig är det i alla fall en hop filistrar. Kring det enda och lysande undantaget, nu sen Wieland är borta. Och den gode Fernow.

ADELE

Arthur! ... de bästa huvudena i Weimar, ja kanske i hela Tyskland, det är inte bara mammas åsikt. (Gäckande) Kom ihåg ditt skryt som gymnasist ... över att du umgicks på jämlik fot med »comtesser och baroner». Mamma nämnde nyligen att du ansågs som en mycket märkvärdig personage i den krets som omgav dig under skoltiden. Ett slags celebritet.

ARTHUR

Gyckel från min sida, ingenting att minnas.

ADELE

Det kan du ha rätt i.

ARTHUR

vänligt men med tonvikt

Jag har alltid rätt, lägg det på minnet, Adele. En gång för alla.

ADELE

Misstag, käre Arthur!

ARTHUR

leende

Vill du att jag berättar dig någonting annat värt att minnas? I Dresden, på genomresa — en dag när jag kom från Zwinger-orangeriet och bar en blomma i knapphålet utbrast en bekant dam som mötte mig: Herregud, ni blommar ju, min herre!

ADELE

Vad är det för märkvärdigt?

ARTHUR

Till svar gav jag: Ja hur tror ni träden skulle kunna bära frukt om de inte blommade? Frukter . . . utan att ha blommat.

ADELE

efter att ha väntat på fortsättning — förvånad

Nå? Är där någonting underförstått? Vad menar du?

ARTHUR

lågt men fanatiskt

Jag ämnar visa att det är möjligt. Jag ämnar visa att man kan det.

ADELE

Nu förstår jag dig inte.

ARTHUR

Men bildspråk förstår du. — Ibland.

Reser sig, går ett par slag över golvet.

Blomningen ... det är så att säga poeternas sätt att se. De få verkliga poeternas. Eller (ett flyktigt smålöje) om du nödvändigt vill det: blomningen är kvinnan förbehållen ... en kort tid ... och sen för henne livslyckans symbol, den »hemmets» lycka du finner så skön, den som jag varken prövat eller strävar efter ...

ADELE

— utan övermodigt stöter ifrån dig!

ARTHUR

oberörd

Hos tänkaren däremot, den borne tänkaren, hos honom övergår växtkraften direkte i tanke. Och tanken är fruktbildning kring sin kärna.

Stannar mitt på scenen.

En dikt, den dikt som blommar ... ja redan genom känsloutbrottet skapar den åtminstone skenbart ett visst samband mellan sin upphovsman och mänskorna, låter honom för en stund glömma hur föga verkligheten motsvarar idealet. Vetenskapen, *min* vetenskap har med känslor ingenting att skaffa, den lever i tankarnas värld, i forskning ... ett ändlöst eftersinnande som isolerar. Sanningssökandet isolerar.

Tar sig om pannan.

Här, här inne ... (ögonen halvslutna under hopdragna bryn, var ansiktsmuskel i spänning) här mognar ett verk ... ett filosofiskt system som ingen hjärna förut fogat samman, nytt i ordets hela betydelse, etik och på samma gång metafysik ... ett underbart vardande

som långsamt fortskrider, jag vet inte själv vad som först blivit till, vad senare, men *det blir till*... som barnet under moderns hjärta... och jag förnimmer det och säger som en moder säger: jag är med livsfrukt välsignad.

ADELE

i en viskning, ett ofrivilligt utbrott

Arthur!... Arthur!

ARTHUR

Och sen... framdeles... jag vet det, ser det för mig: filosofien är för banbrytaren av min art som en vandring i de svårtillgängligaste alpregionerna. (Stilla) Ack jag glömmer aldrig vilket intryck Montblanc gjorde på mig i min barndom!... jag bad föräldrarna om att bli lämnad ensam kvar i Chamouny när vi skulle därifrån. (Ögonen vidgade, alltmera lysande.) Det gäller att *vilja, vilja*... oemotståndligt, dämoniskt... för ju högre man kommer desto brantare blir stigningen, desto ödsligare allt omkring en.

Den som vågar sig dit upp får ingen svindel känna, aldrig blicka tillbaka på vad han nödgats överge, allenast ha målet i sikte.

O ensamhet — höga, iskalla ensamhet! Men till sist ser han världen lågt, lågt under sig.

Paus.

ADELE

Och vågar du... vågar du ett sådant försök... till det priset?

ARTHUR

Vi är inte till för att njuta, vårt liv har ett *moraliskt* ändamål, allt ont är *vår skuld* som vi genom lidande, ja död måste betala.

Igen paus.

ADELE

Stackars vårt liv! Och om det finns ett annat... bortom döden...

En knackning på fonddörren till vänster.

ARTHUR

rycker till, ansiktsuttrycket förändras med ens. Retligt

Entrez!

MADAME SOPHIE DUGUET

in med ett brev som hon räcker honom.

Voilà — pour vous, monsieur Arthur.

ARTHUR

efter en hastig blick på kuvertet

De ma mère, il paraît.

SOPHIE

Mais oui.

ARTHUR

Elle est à la maison?

SOPHIE

Oui, monsieur. C'est bien jeudi. (Går.)

ARTHUR

står i tankar — plötsligt

Merci, madame. (Ler) Jaså hon gick. Ja vår mor och jag meddela oss numera skriftligt med varann . . . i affärer. Alltså är det affärer. Låt oss se —

Han tar plats vid bordet framför soffan, bryter brevet och läser under tystnad, sedan högt och med spefullt inskjutna anmärkningar.

Hör för roskull: *Huru glad vore jag icke, om jag kunde betrakta dig och din vän som*

mina gäster! Fordrar du emellertid att för honom, Joseph Gans, få betala detsamma som för dig själv . . .

Avbryter sig, mumlar orden otydligt medan han läser vidare — fortsätter högt

— dessutom fann jag det önskvärt att du under en något längre tid lärde närmare känna mitt levnadssätt för att icke föra med dig en fullkomligt falsk föreställning . . .

Briljant, alldeles utsökt! Hon tror att jag är blind. (Fortsätter) *Tillika tänkte jag att det vore nyttigt för dig att en gång igen bo i familj, ehuru en mor förvisso handlar oklokt i att ha gemensamt hushåll med sin fullvuxne, ekonomiskt oberoende son. Obegripligt är mig varför du anser bandet mellan oss vara avslitet. Må blott tillfällen till deltagande yppa sig, och du skall finna att varken jag eller Adele stå likgiltiga, redan vår beredvillighet att låta din israelitiske vän bo hos oss och intaga sina måltider vid vårt bord, redan den borde ha varit övertygande nog. Jag visar dig således icke på dörren, käre Arthur —*

(nickar åt systern) käre Arthur — *en sådan tanke kunde aldrig falla mig in, därtill fordrades att du skulle uppreta mig i ännu högre grad än du ofta gjort.* (Han biter ihop tänderna. Paus.) *Men när du alltså framdeles kan bestämma tiden för din avresa, i mitten eller kanske början av maj, så underrätta mig, det hastar ju icke. Müller tränger på inget vis undan dig . . .*

— vill du läsa själv, Adele, här står verkligen: Müller tränger på inget vis undan dig. (Fortsätter) *De där pinsamma uppträdena er emellan ha vi ju tillräckligt diskuterat, jag var icke nöjd med dig, icke heller med honom, jag medger det, men han har erkänt det orätta i att så förlöpa sig i min närvaro och bett om ursäkt, därmed är den saken bilagd. Hat hyser han icke till dig, även i så måtto är han rättvisare än du, och för resten generar du honom alls icke.*

ADELE

Sluta, Arthur! Jag vill ingenting mer höra.

ARTHUR

viker ihop brevet och gömmer det i barmfickan – mumlar

Och för resten generar jag honom alls icke ... (springer upp, det rycker konvulsiviskt i hans kinder och axlar) ja så här kan det ju omöjligt fortfara, det inser du nog.

Våldsamt upprörd.

Å, hur väl förstår jag inte Heinrich Floris Schopenhauer, vår far ... vad han måtte ha lidit! ... tills han valde att frivilligt gå bort ur livet. För det gjorde han, det är min övertygelse. *Han*, en kraftnatur, en man med stor intelligens, stor *viljestyrka*, vidsträckt inflytande ... och så ansedd ... ofta sträv visserligen, ja hård mot sin son ibland, överretad som han var, men god, god, kärleksfull och god i sitt hjärtas innersta. Ständigt påminde han mig om att *gå rak*, i det låg en symbolisk mening, Adele, och aldrig glömmer jag hur han *såg* på mig när han trodde att jag inte märkte det. Med en sådan underligt skygg och återhållen ... ömhet. Vår mor däremot,

vår mor har för länge sen glömt, glömt ... honom som hon har att tacka för allt.

Systern sitter nedböjd, med händerna för ansiktet.

Och för vems skull? (Korta, häftiga gester) Jo en herr ... en herre som är knappa åtta år äldre än hennes son! Georg Friedrich Konrad Ludwig Müller, adopterad von Gerstenbergk, anställd vid Geheime-arkivet, på lediga stunder en Musernas älskling, haha, novellsnickare, rimsmed, pennsprätt, och vad ännu värre är: en sällsynt liten och vulgär själ. Gemen ... så att han borde hudstrykas. Varenda mänska i staden vet ju ... (stampar) det pinar mig, Adele, gör mig ursinnig att du ska nödgas bo tillsammans med en sådan en ... och under sådana förhållanden! ... men Johanna Henriette Schopenhauer umgås ju bara med män ... förtroligt. Fru »hovrådinnan»! ... haha ... den titel hon fått för att vara presentabel vid hovet.

Paus.

ADELE

utan att lyfta blicken, rösten darrar

Mot mig är hon en kärleksfullt omtänksam mor, Arthur, och jag kan inte hjälpa det: jag ryser vid tanken på att kanske en gång nödgas lämna Weimar . . . och Goethe! Låt vara att mannen du talar om är osympatisk, också mig osympatisk. I högsta grad.

ARTHUR

torrt

Jaså.

Drar länstolen till vänster lite från bordet och sätter sig. Tiger några ögonblick.

I hjärtat, Adele, i hjärtat har mänskovärdet sin rot, inte i huvudet, livets mål är moraliskt, jag upprepar det. Hjärtats godhet övergår till och med geniet i betydelse, med fullkomlig godhet kan ingenting jämföras. Och i sista instans är *viljan* det avgörande — *den* har jag i arv efter min far. Tyvärr också ett annat arv . . .

ADELE

— du menar . . .?

ARTHUR

bakåtlutad mot ryggstödet

Vad ångest vill säga ... det vet du lyckligtvis inte. Men jag vet det, jag: anfall av dödande ångest, redan som sexåring hade jag dem, ännu oftare vid nitton-tjugo års ålder, kanske närmast beroende på affektionen i örat, mitt vänstra öra, jag undergick ju en operation i Hamburg som du minns. Syn- och hörselhallucinationer ... i nattstillheten stegrade till det otroliga. Av min fantasi. Och så gott som var gång efter stark själisk upphetsning på dagen. Du ser vapnen där borta, dem har jag alltid till hands, det lugnar i någon mån.

ADELE

griper sig för bröstet

Mig skrämmer det, Arthur!

ARTHUR

Förlåt, då bör jag avbryta ...

ADELE

— nej nej fortsätt! Jag ber dig.

ARTHUR

Nåväl, du ska få höra. För ungefär fem, nej sex år sen . . . natten mellan den 7 och 8 september . . . jag såg vår avlidne far stiga in i mitt rum. Lika tydligt som jag nu ser dig. Han höll ett ljus i ena handen, skyddade lågan mot luftdraget med den andra. Jag var klarvaken, fullkomligt redig och vaken.

Systern pressar ihop läpparna för att kunna behärska sig.

Hans höga, kraftiga gestalt . . . den stora munnen, den energiskt framskjutande hakan . . . hans sätt att gå, var gest han gjorde . . . alltsamman såg jag livslevande tydligt. Och jag tilltalade honom, en fråga tror jag, vilken minns jag inte mer . . .

ADELE

vågar knappt andas

— och svarade . . . sa han något?

ARTHUR

sitter med ögonen slutna. Entonigt

Han sa: »Se till att du håller ordning i din kammare och dina kläder rena och

hela — och i franska och engelska språket bör du flitigt öva dig, det kommer en blivande köpman väl till pass. Men framför allt, Arthur, vill jag att du lär dig läsa i Världens Stora Bok. Gud vare med dig. Adjö.» (Ett förvridet löje.) Det och mycket mer har han skrivit i många och långa brev dem jag tacksamt bevarar, således finns det ett slags naturlig förklaringsgrund.

ADELE

Och sen?

ARTHUR

blicken uttryckslöst stirrande

Ingenting. Visionen var borta med ens. Som när man blåser ut ett ljus.

Nu öppnas dörren till höger och

JOSEPH GANS

tittar in men stannar på tröskeln. Ansiktstypen icke alltför utpräglat judisk. Han bugar sig —

Jaså . . . ursäkta, jag visste inte . . .

ARTHUR

rösten fortfarande dämpad

— men jag vet, jag. Varför du infinner dig. Vad du åstundar.

Sitt ner och vänta, högtärade.

ADELE

till brodern, i det hon reser sig

Nej nu måste jag gå, jag har stört dig alltför länge. (Varmt) Tack för i dag, Arthur!

ARTHUR

likasom uppvaknande — häftigt

Säg vår mor att jag om en liten stund vill tala med henne.

Systern nickar till avsked och lämnar dem.

GANS

har förblivit stående nära dörren, småler

Alltså — jag behöver inte iklä min anhållan språklig dräkt?

ARTHUR

Nej.

Stiger upp och går till skrivpulpeten, sätter sig, drar ut en låda.

Böckerna köpta följaktligen?

GANS

Ja.

ARTHUR

plockar fram silvermynt ur en skinnpung och lägger dem i stapel.

Här är att likvidera med. Tjugo gulden.

GANS

Tusen tack.

ARTHUR

ögonen plirande

Nå — du går väl på teatern?... mitt förslag vid frukosten, har du kanske glömt det? Stycket för oskuldens talan och din moral tarvar putsning.

GANS

Ack låt mig slippa! Jag tänkte i kväll...

ARTHUR

— je comprends. (Godmodigt-ironiskt) Igen en bekräftelse på att allt i naturen har sin egen vilja... allt, det må vara hur obetydligt som helst. Sitt eget väsen. Som helt liten kastade jag min ena sko i ett stort fat med mjölk och befallde den att kravla sig upp ur det. Inte heller den lydde mig.

Gans brister ut i skratt.

Nå — och fickpengar?

GANS

Inga.

ARTHUR

Ergo tie gulden till. (Räcker dem.)

GANS

Ergo femhundra tack till. Som vän och välgörare är du inte alldeles tokig.

ARTHUR

En omgång kläder har jag dessutom lovat dig men med dem måste det anstå tills vidare.

GANS

Gärna. Hur heter det i er Codex Religionis: titta för roskull på liljorna, de spinna inte, ännu mindre väva de — och ändå var Salomo näppeligen klädd som jag.

ARTHUR

instämmer torrt

Föga sannolikt. (Skjuter igen lådan.) Törs man så spörja vart du`i kväll ämnar ta

vägen? ... för dig stupar den nuförtiden ovanligt brant mot värdshuset. *Zum Elephanten,* förmodar jag?

Den andres min lustigt skuldmedveten.

Är hon kvar där ... Fanny?

GANS

Ja gudskelov. Hon har ofta frågat efter dig.

ARTHUR

Oändligt förbunden. — Och nu några visdomsord på köpet: driften, du vet ... sinnligheten ... kan särdeles småslugt anlägga en mask av objektiv beundran oaktat den är ett mycket subjektivt behov, ingenting annat. Eller egentligen ett *kval* ...

GANS

— men ett ganska angenämt när det lindras.

ARTHUR

ser upp

Har du själv funnit på den lösningen?

GANS

slår blygsamt ned ögonen

Ånej — vi var två om det.

ARTHUR

drar på munnen

Jaså. Ditt svar bestyrker min egen erfarenhet: själskrafterna ha i regeln sin största intensitet just när vällustbegäret är som starkast. Och däremellan ... hur är det med dina själskrafter däremellan, Joseph Gans? Gör du bruk av dem?

GANS

Jag håller en viss måtta.

ARTHUR

I dag talar du sanning åtminstone.

GANS

Man bör spara, livet är ju långt.

ARTHUR

Säg hellre för kort ... om man vill hinna uträtta något, något av värde. Hur inne-

hållstomt det kan gestalta sig, hur erbarmligt tid och krafter gemenligen användas slår mig i synnerhet när jag ser en varelse vilkens uppgift är att... passa upp mig! (Fnyser.) Ja ja, livet är en kinkig sak, jag har föresatt mig att tillbringa mina återstående dagar med att övertänka det. (Ändrar plötsligt ton — djupt allvarsamt) Till och med för den bästa och möjligast lyckliga mänska är det en enda rastlös, ändlös kamp... utan seger. Ro, fulländning, absolut enighet med sig själv når ingen.

Gans tiger.

Har jag berättat dig att Wieland i början avrådde mig från att studera filosofi. Det är inget solitt fack, sa han. Och Wieland var ändå en klok karl, en sällsynt klok karl.

GANS

Han korrigerade ju sin åsikt vad dig beträffar... nämnde du. Spådde han inte att du skulle bli en stor man?

ARTHUR

trött — bläddrar i ett manuskripthäfte

Det beror bara på om jag får vara i fred.

GANS

Jag förstår. Och ska hälsa Fanny.

Komiskt-respektfullt på tåspetsarna in i sitt rum. Arthur sitter kvar, pannan lutad mot händerna.

2

En stund senare. Fru Johanna Schopenhauers lilla, komfortabla salong: »Das The-Zimmer».

Möblemanget av mahogny, den största gruppen kring ett stort, ovalt bord till vänster. På samma sida men längre inåt: öppen dörr till entré-rummet.

I fonden två fönster, mellan dem ett konsolbord under en hög spegel, på den gröna marmorskivan en pendyl och små konstsaker. Fönstren ha sidendraperier.

I bortre hörnet till höger ännu ett bord, litet och fyrkantigt, omgivet av stolar. Närmare förgrunden bl. a. en byrå, även den med konstsaker.

På väggarna: tavlor — porträtt, också miniatyrer, landskap, o. s. v. Dessutom lampetter.

Skymningen faller långsamt.

Åtföljd av MÜLLER VON GERSTENBERGK inkommer

FRU JOHANNA

bärande ett par ljusstakar av silver. Trots sina 47 år är hon ännu ganska ungdomlig, har stora, smäktande ögon och en sinnlig mun; det lätt grånade håret uppsatt i lockar enligt tidens mod. Gestalten liten men fyllig, vänstra

höften en smula missbildad, utstående, rörelserna det oaktat graciösa. Redan i aftontoalett — dekolleterad, pärlband om halsen.

Hon berättar ivrigt

— och när jag med Heinrich Floris, min man, avlidne man, Arthurs far, ja och Adeles ... (skrattar) jag blir för vidlyftig — alltnog: när jag med honom var i Frankrike våren ... 1804, i Bordeaux, vi åt krabbor, jättestora humrar, läckra sjötungor, havsspindlar — där hade man rikt urval må du tro, ett sannskyldigt paradis för en tysk husmor. Men vitlöken förföljde oss överallt, i synnerhet under fastan en med olja och lök tillredd stockfisk, du vet ... *torsk*, hackad ... »morue à la provençale».

Ställer stakarna på hörnbordet och känner efter att ljusen stå stadigt.

Nu ska jag bara gå efter ritsakerna — har jag nämnt det, Friedrich: arrangemanget med det här bordet är egentligen Meyers påhitt?

MÜLLER

i sällskapsdräkt. Lång, mager, misslynt.

Jo du inpräntar det hos mig var torsdag.

JOHANNA

tyst ett ögonblick, ser kisande på honom från sidan.

Vad fattas dig? Har du råkat Arthur?

MÜLLER

Nej.

JOHANNA

Jag har sagt upp honom och hans vän — det vill säga *pensionen*. Är du nu till freds?

MÜLLER

Bra. Då kan jag igen äta här nere.

JOHANNA

ett spänt drag vid munnen

Var inte så säker! I alla händelser först när båda ha rest, jag lovar ingenting, de få bo kvar tills vidare.

MÜLLER

Så-så. (Grimas.) De få bo kvar tills vidare, så-så. (Tuggar läpparna.) Någon lär ha undrat om inte Goethe kunde förmås att medla mellan dig och din . . . nybakade doktor. Vad tror du?

JOHANNA

Aldrig! ... i sådant blandar han sig aldrig. Och jag vill det inte ens, jag skulle strax avböja ... artigt men bestämt. Med Arthur är det mig komplett omöjligt att leva harmoniskt.

MÜLLER

Det förstår jag.

JOHANNA

Han är *en* — jag en annan. (Hastigt uppklarnande) Ack den Goethe! Vilket underbart väsen, min förvåning bara växer, hur stor och god är han inte! Och evigt ouppnåelig, jag är nästan rädd för honom, var gång blir jag lika altererad när han träder in, det är som vore han en högre natur än alla de andra. Och det är han ju. Onekligen.

MÜLLER

Den gamla visan! Jag älskar inte Goethe, *mänskan* Goethe, och han för sin del älskar i grunden ingen annan än sig själv.

JOHANNA

Friedrich ... vad säger du!

MÜLLER

Det jag tänker.

JOHANNA

Låt då hellre bli att tänka. (Skrattar.) Eller tänk i någon mån förnuftigt.

MÜLLER

Yttrandet kunde vara din egenkäre herr sons.

JOHANNA

Varför nu så retlig igen, gör jag inte allt vad jag kan för dig? Du bör visa tacksamhet, Friedrich, jag har ledsamheter nog för din skull. Ja det är inte för mycket sagt.

MÜLLER

Ibland är du helt konstig att förstå.

JOHANNA

ordnar spetsarna kring urringningen.

Bjud till i alla fall, min vän. Goethe

brukar säga att vad man inte förstår ... det äger man inte.

ADELE in. Sätter sig vid salongsbordet till vänster, iakttar och lyssnar, till synes oberörd.

MÜLLER

Goethe, din Goethe ... (fru Johanna gör honom med ett diskret litet tecken uppmärksam på Adeles närvaro) ah, varför så avsides, mademoiselle? ... emellertid ... vad jag ville framhålla: Goethe han anser sig tydligen för ... för upphöjd, han nedlåter sig inte ens till det allra minsta lilla erkännande. Och ändå skulle ett enda ord av honom ...

— nåja, för resten är ju hela min levnadsbana förfelad.

JOHANNA

Och det upprepar ni gång på gång, dag efter dag, Müller! Långsamt avancemang ... kantänka! ... ni som fått sångens gåva i ersättning, ni som givit oss så mången skön dikt! Inte sant, Adele, är det inte sant vad jag säger?

MÜLLER

Men likafullt låtsar Hans Excellens Goethe som om jag inte skrivit en rad, talar aldrig med mig. Mina Kaledoniska Berättelser ... han ignorerar dem fullständigt. *Dina* (rättar sig) *era* Minnen från Englandsresan har han berömt.

JOHANNA

Fy fy, är ni avundsjuk på den stackars prosa jag i ett svagt ögonblick lät förmå mig att ge till tryckning?

ADELE

plötsligt

Jag har att framföra ett bud från Arthur, mamma. Han vill tala med dig.

JOHANNA

uppbrusande

Då går jag! (Söker behärska sig, trampar nervöst med ena foten.) Se till att ert lynne rätt snart blir bättre, min gode Müller. — Vad gör Sophie, noterna har hon väl hämtat? ... jag tänker i afton låta henne ta fram vin

efter teet. Och nästa torsdag arrangerar jag ett litet lotteri... för välgörande ändamål, Goethe finner sig road av sådant, vinsten är en massiv gulddosa, givarinnan vill vara okänd. — Men det var någonting jag skulle... jo ritsakerna.

MÜLLER

Dem såg jag på toalettbordet där ni lagt dem ifrån er.

JOHANNA

Var såg ni dem? I sängkammarn! (En smula brydd, förargad tillika) Ack nu minns jag. (På väg bort) Ja ja, Müller, se till att ni är vid bättre lynne i afton.

MÜLLER

Kommer Goethe?

JOHANNA

alltmera nervös

Det vet jag ju aldrig på förhand. Vänta här så länge! (Till Adele) Ville Arthur ha en uppgörelse nu genast?... just nu när...

(avbryter sig, kastar en blick på pendylen) och jag som har så oändligt mycket viktigare att tänka på!

Lämnar skyndsamt rummet.

MÜLLER

släntrar surmulen av och an över golvet. Så harklar han sig.

Jag mötte den söta Ottilie von Goethe i morse. Hon är charmant, er lilla hjärteväninna.

Adele tiger.

Och i går visade mig storhertigen mycken vänlighet, han var särdeles huld. Men ändå ville jag gärna resa — helst till södern, Italien lockar mig, Italien har stor lockelse för en diktarnatur som min. Alldeles som för Goethe.

Adele tiger.

Varför stirrar ni på mig? Har ni aldrig sett mig förut?

ADELE

Jo. Dagligen. Fastän med andra ögon.

MÜLLER

utan att fästa sig vid svaret

Jaså herr Arthur önskar ett samtal med

sin mor, vad gäller det? Vet ni vad det gäller? (Försmädligt) Är han på krigsfot?... eller är bara det vanliga skallet i gång? Man har berättat mig att en av hans vänner givit honom namnet »Doktor Vovvov» (slår till ett flatskratt) och det passar, vid Gud, det passar!

ADELE
stiger upp

Då bör ni kanske gömma er undan, herr von Gerstenbergk.

MÜLLER
retad

Mademoiselle ämnar göra det ser jag, ingenting hindrar, jag stannar naturligtvis kvar. För er mors skull. Min närvaro blir sannolikt av nöden, jag har inte glömt hans senaste famösa ... hundgläfs.

ADELE

Men att det är hans syster ni talar med, det glömmer ni.

MÜLLER

Min Gud, nej! ... jag försäkrar er,

mademoiselle . . . (lyssnar — vårdslös gest mot dörren) allra minst nu.

ARTHUR

inträder hastigt, blickar sig omkring utan att hälsa.

Eh bien, Adèle — notre chère mère, où est-elle?

ADELE

Mötte du henne inte?

ARTHUR

Oskuldsfulla barn, i så fall hade min fråga varit tämligen stupid. Som en »dikt» av Friedrich Müller.

MÜLLER

bugar sig ironiskt

Min djupaste reverens, doktor Vovvov.

ARTHUR

fortfarande till systern

Hundar tycker jag om, intelligenta djur. (Hela tiden i rörelse, gnider händerna mot varandra.) Men minns du, Adele, att vår mor ofta beklagat sig över en sorts stockfisk som ständigt serverades i Sydfrankrike? . . . un-

der fastan ... och ändå trugar hon på sina faderlösa barn den största och osmakligaste torsk naturalhistorien känner. Året runt gör hon det. Och finner honom njutbar.

När systern smyger sig ut —

Min anhållan om ett samtal är formen för en *fordran*, Adele, säg henne det!

ADELE

redan utom scenen

Ja ja hon kommer, hon gick bara efter ritpapper åt Goethe.

ARTHUR

leende

Således två fantasilandskap till, lagret ökas. (Låtsar bli Müller varse.) Nej se ... husvännen! Belletristen. Medge att ni avundas Goethe ofantligt, herr von Gerstenbergk, det är ju papper och avund som gjort er till »diktare». Fantasi är det inte.

MÜLLER

väger tungt på orden

Hör nu, unge man ...

ARTHUR

— och det länder ingen skribentstympare till ursäkt att författarskap ytterst sällan har annat underlag.

MÜLLER

Behaga erinra er, unge man, att jag sen några veckor tillbaka intar måltiderna uppe hos mig: just för att undgå en viss persons oförskämdheter.

ARTHUR

Än här nere då, vad gör ni här? Rimmar ni på maten? Ta hellre er kappsäck — jag ska bära kostnaderna för möbelflyttningen.

MÜLLER

Är det överhuvudtaget möjligt att tala med er?

ARTHUR

Nej. För ni begriper ingenting. Till den grad är ni övergiven av gudarna.

MÜLLER

med en axelryckning

Skulle inte hänsynen för er mor ... som jag sätter värde på ...

ARTHUR

het av raseri

— sätter värde på ... är det så ni sätter värde på ... och *ni* skulle ta något slags hänsyn, *ni*! By the living God, var gång jag nödgas se och höra er fördjupas mitt pinsamma intryck av att den tyska nationen är jordens mest påträngande och dummaste. (Kastar sig ned på en stol.) Genom er skiner dumheten som vattnet i ett uringlas.

MÜLLER

Sannerligen, inte ens en bodbetjänt uttrycker sig så rått!

ARTHUR

Jaså inte? Men William Shakespeare gör det — liknelsen syftar på er, han har haft er i tankarna. Han har anat er tillkommelse. För resten: när en bodbetjänt

vrider sin strut bevisar han papperet större heder än ni med era skriverier.

MÜLLER

Nej nu går det för långt!

ARTHUR

hånfullt blid — händerna i byxfickorna, benen utsträckta.

Omöjligt. För ni begriper ingenting. Ack min gud, dumhet måste väl få finnas till, tyvärr också karaktärslyten, det lär inte kunna undvikas, väderspänning kan inte heller alltid undvikas, men söker den göra sig hörd, vädjar den till allmänheten ... så är det en förbrytelse!

MÜLLER

stammande

Vad ... vad för slags ... storhet tror ni er vara? Vem är väl ni att ...

ARTHUR

avbryter honom igen

— ja kunde Ers Högvälborenhet säga mig *det* så vore jag tacksam. Svaret kommer en gång att avges på många språk ... till och med på tyska.

MÜLLER

En högst obetydlig individ är ni!

ARTHUR

skrattar

Rätt gissat — store humorist!

Anslår med ens en trött konverserande ton.

Herr von Gerstenbergk, ni har kanske fäst er vid att det inne på gården finns en liten plantering? Har ni inte?

MÜLLER

först häpen — upprepar

— en liten plantering?... (sedan maliciöst förbindlig) jo för all del, jo för all del.

ARTHUR

Och i mitten ett träd.

MÜLLER

Alldeles riktigt, men ett som håller på att gå ut. Det går alldeles säkert ut.

ARTHUR

visar med en vårdslös nackrörelse på dörren

Var så vänlig och gör detsamma.

MÜLLER
ännu maliciösare

Redan länge min avsikt, vov-vov-vov, tyvärr har jag blivit uppehållen. Mot min vilja — jag skäms att säga av vem.

ARTHUR

Fäst er för Guds skull inte vid mig, fäst er vid det där trädet vi talar om.

MÜLLER

Ja hellre det, mycket hellre. Med förtjusning.

ARTHUR

Nej med ett starkt rep. (Upp från stolen.) Gå och häng er, Friedrich Müller von Gerstenbergk (tätt intill den andre, händerna knutna, han skakar dem) men inte i min mors pärlhalsband, inte om halsen på...

— nå äntligen, där är hon!

JOHANNA
in med papper och rittillbehör som hon lägger bredvid ljusstakarna på hörnbordet. Bestämd i uppträdandet för att dölja sin oro.

Nya chikaner... av allt att döma...

inte en minut kan ni vara tillsammans utan att råka ihop. Outhärdligt i längden!

ARTHUR

Medges, medges. Och Ronneburg som lår vara en så hälsosam ort. Stärkande för svaga hjärnor... har man sagt mig.

JOHANNA

Yrar du, är du sjuk på något vis?

ARTHUR

Nej tvärtom. Men varför stannade han inte i Ronneburg?

JOHANNA

Vem då? Müller?

ARTHUR

Naturligtvis. Ack varför stannade han inte kvar där som stadssyndikus!

MÜLLER

Skallet i full gång, fru Schopenhauer: vovvov, vovvov!

ARTHUR

Innan jag kom hit i höstas undrade jag

vad det blivit av mannen. Koncisare sagt: vad han gör här i Weimar? I synnerhet vad han gör *här*, i min mors hem? Nu vet jag det. Hela Weimar vet det.

JOHANNA
rösten osäker

Du är ju från dina sinnen . . .

ARTHUR

— visst inte. Jag kan uttrycka mig ännu tydligare.

JOHANNA
till Müller

Lämna Arthur och mig ensamma, min vän.

MÜLLER

Mer än gärna, det var du som (rättar sig) ni som bad mig vänta.

JOHANNA

Gjorde jag det? . . . egentligen borde också jag gå min väg. Vi träffas senare.

MÜLLER

Men utan hundgläfset, hoppas jag.

Makligt ut, förnärmad, minen överlägsen.

ARTHUR

mellan tänderna

Ni ... du ... ni — *hur sent*?

Paus.

JOHANNA

andas flämtande

Vad var det du sa? Jag hörde inte.

ARTHUR

kort

Ditt brev mottaget.

JOHANNA

står tyst ett ögonblick — därpå ansträngt, stötvis

Ja pensionen ... mathållningen ... bråket med den tar min tid för mycket i anspråk. Stör mig. Jag har andra intressen.

ARTHUR

Än madame Duguet då, din oumbärliga Sophie? Hon bär ju den bördan.

JOHANNA

Dessutom blir det hela mig för kostsamt.

ARTHUR

Skyll då hellre på dyrt franskt tjänstfolk,

badresor och toaletter, assembléer ... inköp av konstsaker ...

JOHANNA

— i afton ger jag te och smörgåsar som vanligt, det vet du själv, och flera ljus än annars tänder jag inte — (pekar på hörnbordet) utom de där två. Kan vi möjligen enas om att Goethe är dem värd?

ARTHUR

Också en måttstock, haha! Så många ljus finns det inte i hela Tyskland att de sammanstöpta kunde mäta sig med honom.

JOHANNA

Tänk att du glömmer ditt eget!

ARTHUR

Var lugn, det är tänt, dess tid kommer. (Hårt – sakligt) Men eftersom du rörde vid din ekonomiska regi: den förmögenhet min far skapat, jag menar den övervägande del du har hand om, den rinner bort mellan fingrarna på dig utan att du märker det. Med *mitt arbete* kan jag inte försörja ens

mig själv, trots det att jag arbetar långt inpå nätterna, hur ska jag väl då kunna vara dig och Adele till någon hjälp? Ja mitt fädernearv som du utbetalat är jag villig att dela med er, förstås, men hur länge räcker det tror du? ... för tre! Och sen? Utan frihet från brödbekymmer är jag lamslagen, mitt livsverk omintetgjort i sin början.

JOHANNA

Ditt livsverk? Den där promotionsskriften: Om De Fyrdubbla Rötterna ... resten av titeln begriper jag inte, säkert en bok för apotekare?

ARTHUR

Fint och vackert uppfattat. Emellertid kommer den boken att läsas när man förgäves letar efter ett enda exemplar av vad du låtit trycka.

JOHANNA

Ja och då finns hela upplagan av ditt filosofiska förstlingsförsök kvar. Osåld.

ARTHUR

Det verkligen gläder mig att du inser kunskapsbegärets ringhet inom alla samhällsklasser. Smakens förfall, bildningens låga ståndpunkt. Men för att återgå...

JOHANNA

obehärskat

— i affärer förhandlar jag med dig skriftligt, utan undantag skriftligt, var så god och håll det i minnet!

ARTHUR

Som om inte du skulle känna på dig att det är någonting helt annat jag måste röra vid. Någonting *kränkande*... som kränker mig... oerhört. Jag har tegat i det längsta.

JOHANNA

År det fråga om kränkande så låt det gå fort! Var obehaglig stund under de senaste åren har *du* berett mig, och det fastän jag givit dig så många bevis på en mors kärlek och omvårdnad, måtte du

aldrig bli straffad för din otacksamhet! Jag har sagt dig att det för min personliga lycka är ett villkor att veta *dig* bekymmerfri, varav inte följer att jag på ort och ställe behöver vara vittne till det, jag har också sagt dig att du är svår att leva med under samma tak — och ju längre vi försökt det desto mer har min övertygelse stadgat sig.

ARTHUR

Du anser kanske att jag varit för påträngande — eller vad? Under mina studieår fanns här ingen plats för mig, naturligtvis, du hade kärare umgängesvänner att härbärgera, men i höstas grät du och bad att jag skulle flytta in i ett par oanvända rum och tyvärr gav jag efter. Har du glömt den scenen?

JOHANNA

utan att höra på

Jag underskattar för all del inte dina goda egenskaper, Arthur, du äger bildning och en viss själfullhet, du är i grunden

ingen elak mänska men det oaktat ytterst besvärande, ja rentav odräglig, det finns ju knappt ett enda område där vi kan fridsamt mötas, allt i ditt väsen irriterar mitt glada, lättare sinne: dina åsikter, dina vassa omdömen, ditt ständiga missnöje och missmod, din . . . din överklokhet som alldeles skymmer bort det på sätt och vis värdefulla hos dig, det som borde få dominera.

ARTHUR

Nå — och vidare? Så har vi förspelet undanstökat.

JOHANNA

Alltjämt ställer du till scener för rena bagatellers skull, och alltid andas jag friare när du är borta. Så förhåller det sig. Och jag som hoppades att i dig finna ersättning för min förlorade ungdom! Dystra miner . . .

ARTHUR

— din ungdom förlorad! . . . den tid av

ditt liv då min far gjorde allt för att omhulda dig . . .

JOHANNA

nästan samtidigt

— dystra miner, bisarrerier, klagomål, det kan du prestera, och vart ord i en ton som vore det ett orakelspråk man inte får motsäga. Sådant tar på mina nerver, i synnerhet som jag måste behärska mig för att inte ge anledning till nya slitningar.

ARTHUR

Prat, tomt prat. Munväder.

JOHANNA

Där har vi det igen, vad sa jag! Du är för avvisande och föraktfull mot envar som tänker annorlunda än du, och ditt formliga raseri att veta allting bättre, att mästra och kritisera . . . herregud, du ger ju själv oupphörligt hugg på dig, vem tror du har lust att ta emot klander och låta sig *upplysas* av en så halvmogen personlighet som du tills vidare är? Ibland gör

du dig enbart löjlig. Och ditt lamenterande över den dumma världen och det mänskliga eländet förskaffar mig var gång en dålig natt, retsamt nog, för jag sover gärna gott, det medger jag.

ARTHUR

Är du färdig?

JOHANNA

Ja. — Vad vill du?

ARTHUR

Jag vill ha Müller von Gerstenbergk ur huset.

JOHANNA

Nej verkligen! Men också jag har en vilja, en ganska deciderad till och med. Skulle jag dig till behag offra min gode vän . . . bara därför att ni inte kan fördra varann, så handlade jag orätt både mot mig själv och honom. Att du yrkar på det visar hur lite din mänskokännedom är värd.

ARTHUR

Turpe putant parere minoribus, ja det

förstår du inte — fritt översatt: gammalt folk håller det för en skam att låta rätta sig av de yngre.

JOHANNA

Och ungt folk gör sig gärna vissa inbillningar, jag söker härda ut med dem och tänker: alla bli en gång gamla i sin tur.

ARTHUR

Din bör anses vara inne, uppriktigt sagt. Och ändå ämnar du kanske ... gifta dig? Med den där herrn.

JOHANNA

Sådant språk är opassande, en förnärmelse. Att du inte skäms! Om jag velat ingå nytt äktenskap så ha friare inte saknats minsann, ånej du, till exempel en rik köpman som vistades här ett par, tre veckor, chef för ett stort handelshus i Frankfurt — och en kammarherre hos Storfurstinnan, han ville med allt gevalt upphöja mig i adligt stånd. Men jag av-

visade dem. Din berömda, ädla obeslutsamhet har du inte efter mig.

ARTHUR

Min obeslutsamhet beror på att jag ser vad andra inte se, allra minst du och dina likar, därför har jag ofta svårt att välja. Kvinnorna gå ju alltid den lättaste vägen till målet — och det ligger nära.

JOHANNA

Ja jag har valt. Och sen mina barnaår aldrig levat så lycklig som innan du kom hit i höstas, aldrig så harmoniskt, för man kan utan tvivel hoppas på lycka bara man förstår att begränsa sina önskningar, det vet jag av egen erfarenhet numera. Vad är det i själva verket som gör mig så levnadsglad? Ringa, oändligt ringa skulle alltsamman tyckas i stora världens ögon . . . eller i mina eleganta hamburgervänners. Var mild och hänsynsfull mot mig och Adele, sitt inte till doms över oss ständigt och jämt, och ditt skarpsynta »snille» ska

snarligen upptäcka hur välvilligt stämda vi fortfarande är, trots dina... trakasserier.

ARTHUR

starkt

Müller von Gerstenbergk ur huset, den fordran är oåterkallelig!

JOHANNA

slår med energiska små slag högra handen mot insidan av den vänstra —

Han och du... vardera är mig kär på sitt vis, efter sin art... ingendera offrar jag för den andres skull, mitt hjärta räcker till för er båda. Så förhåller det sig. Dessutom känner jag ju de sorgliga anlag du ärvt efter din far: grubblet, misstänksamheten... give Gud att...

ARTHUR

utom sig

— inser du då inte vilket brott du begår mot Adele?... en sextonårs flicka! Genom att tvinga henne till daglig samvaro med en husvän sådan som din.

JOHANNA

Goethe brukar säga att sanningskärleken, den verkliga sanningskärleken, den visar sig i att man söker finna och uppskatta det goda. Hos alla. Du däremot tilldelar dig helt ogenerat rollen av någon sorts moralisk ställföreträdare för din far.

ARTHUR

Just det ja, alldeles riktigt, men en »roll» är det inte. Jag blygs vid tanken, jag vämjes: en kvinna vid din ålder ... med en fjorton år yngre amant!

JOHANNA

skriker

Arthur!

ARTHUR

För jag har ingen »falsk föreställning» om förhållandets art ... er emellan.

JOHANNA

Och det säger du till din mor!

ARTHUR

Skulle jag kanske ropa ut det på gatorna?

Behövs inte. (Lyckas för ett ögonblick dämpa sin upphetsning.) Må vi erinra oss, fru hovrådinna: moderskärleken, den primitiva moderskärleken, exempelvis en sådan som din, är ren instinkt som hos djuren, vackert så, jag påpekar faktum helt enkelt. Den upphör när barnets hjälplöshet upphör, och i stället träder då en känsla som dikteras av vanan ... eller av andra motiv ... eller ofta tyvärr uteblir, i synnerhet om kvinnan-modern inte älskat den make hon givit sig åt ... för att slippa näringsbekymren.

JOHANNA
lägger händerna för öronen

Du är förfärlig!

ARTHUR
igen lidelsefullt

Min far har du aldrig älskat, det vet jag ju av dina egna ord, mig har du aldrig älskat! ... som barn var jag otvivelaktigt bara en leksak för dig. Och den smula ömhet du ännu hyser ... ja en bråkdel kommer din dotter till godo, så mycket

må vara erkänt, resten pyr som sinnlig glöd under askan . . . och kroppsvärmer en kall egoist, en mansperson av simplaste karaktär och begåvning.

JOHANNA

flämtar fram

Nu talar jag inte mer med dig. Jag skriver. Och ska ge klart besked.

ARTHUR

i ett vilt utbrott av förtvivlan

Ja skriv, skriv, skriv . . . band efter band, levnadsteckningar, romaner, vad du vill . . . men ett hjärta som isoleras, ett hjärta som alltid, alltid isolerats . . . det . . . det *dramat* förstår du dig inte på!

JOHANNA

ämnar svara men kan icke stå stilla, går mot fonden, råkar se på pendylen —

Herregud, klockan är snart halv sex . . . och ibland kommer någon av dem tidigare . . .

Bestört, tvekar — samtidigt synbart till freds med att ha slutuppgörelsen över. Skyndsamt ut.

ARTHUR

har gripit tag i en av stolarna till vänster, kastar sig ned på den och framstupa över bordskivan, axlarna skaka.

Du dräpte dig, Heinrich Floris Schopenhauer, du dräpte dig . . . och jag, jag *får* inte göra det . . . åtminstone inte ännu!

ADELE

i dörren — paus.

Arthur! **(Högre)** Det är jag, Arthur. **(Närmar sig brodern.)** Jag kunde inte undgå att höra, ni var så högröstade.

ARTHUR

reser sig långsamt, ansiktet stelt, utan spår av tårar. Stämman lugn, lägre än vanligt

Jaså du har lyssnat.

ADELE

Förlåt mig, Arthur . . . var inte ledsen . . .

ARTHUR

— gå och klä dig för aftonens narraktigheter, det är hög tid. Varför dröjer du? Låt inte mig hindra.

Madame SOPHIE DUGUET in, börjar tända ljusen i lampetterna och på borden.

ADELE

med gråt i rösten

Ack att jag kunde hjälpa dig! Inverka på mamma.

ARTHUR

Måla du dina blommor och bladornament, det har du talang för. Och tacka din Gud att ... nej tacka honom inte!

ADELE

Vad du är hård ... gränslöst hård!

Kväver en snyftning, avlägsnar sig med dröjande steg.

ARTHUR

följer under tystnad madame Sophie med blicken. Så frågar han

Que croyez-vous, madame: la vie est supportable ... n'est-ce pas?

SOPHIE

gör ett uppehåll, skrattar

Certainement, monsieur.

Paus.

ARTHUR

halvt för sig själv — orörlig

Kanhända om man *tänder* ... upplyser

... så att sanningen blir fullt tydlig för envar som *vill* se den och ändå leva ... och arbeta, arbeta, det enda som trotsar livets ändlösa lidanden och intighet, ja *då* ... kanhända.

Je m'en vais chercher ce grand ... *Peut-être.*

Madame Sophie stirrar häpen efter honom när han lämnar rummet.

3

Följande natt. Arthurs rum; högra fonddörren står på glänt. Inga ljus tända, blekt månsken faller in genom fönstren.

ARTHUR

ligger på bädden, han har icke klätt av sig. Andas tungt. Med ens far han upp, halsen framåtsträckt, stämman halvkvävd

Ångesten, ångesten!... vad ska jag ta mig till?

Reser sig, stannar efter ett par steg, lyssnar, ytterst upprörd, fingrarna treva kring panna och tinningar.

Jag *måste* härda ut!

Bort till det ena fönstret men vänder genast om, känner ängsligt efter att lådorna i skrivpulpeten icke lämnats olåsta, går tillbaka och tar ned från väggen en av pistolerna, övertygar sig om att den är laddad, hänger den åter på dess plats. Så sätter han sig på sängkanten. Spritter till vid ett buller: det är studentkamraten

JOSEPH GANS

som hemkommer, han snavar, stöter omkull en stol, man hör honom småsvära Sapperment! Och eftersom dörren till Arthurs rum icke är stängd så träder han spejande in, med hatt och kapprock på, gången en liten, liten smula osäker. Upptäcker den andre och brusar ut

Jaså där sitter du! ... har du hört att Ernst Schulze gått ut som frivillig ... i kriget ... och det så sjuk som han är!

ARTHUR

stelnar — dröjer med svaret

Nej jag har inte hört det.

GANS

Men det är sant!

ARTHUR

Utan tvivel. Envar bör handla i överensstämmelse med sin natur.

GANS

Det tycker jag med! Han är skald, Ernst Schulze, patriotisk ... svärmare ... och lättrörd ...

ARTHUR

otåligt

— ja ja men gå nu, allt det där är jag inte.

GANS

Således står du fast vid beslutet att hålla dig undan?

ARTHUR

Naturligtvis.

GANS

Hm — tja. (Hatten i handen – rådvill, kliar sig i hårfästet.)

ARTHUR

upp från sin plats

Och inte av rädsla. Och klander är jag van vid.

GANS

Än jag då, vad ska jag göra?

ARTHUR

Lägga dig.

GANS

Nej svara allvarsamt, krig är ingen lek . . .

ARTHUR

avfärdande

— gör vad du vill!

GANS

Lätt sagt minsann.

ARTHUR

Ännu lättare gjort, du behöver ju bara ta ställning bakom den starkt angripna ståndpunkt jag försvarar. Där har du gömt dig förr.

GANS

Ser du . . . ser du, gosse, jag är ense med Goethe i att professorer och studenter ha rättighet att sköta . . . sköta sitt . . . nuförtiden . . . när det ändå händer så förbannat mycket som stör oss. I studierna.

ARTHUR

Dina retirera onekligen framgångsrikt från avbrott till avbrott.

GANS

Åhå, är du vid det humöret!

ARTHUR

ryter

Ja.

Darrar av häftighet.

För resten . . . var är väl min hemort? . . . jag har ju ingen, inte Hamburg, inte Preussen, och i utlandet är jag uppfostrad . . . gränserna för *mitt* land drar jag själv inom mig . . . och en dag kommer man att häpna över hur långt de nå. Men jag lider, utan att någon tror det, lider av att nödgas leva i ett tidevarv som fordrar egenskaper dem naturen förvägrat mig. *Mänskligheten* är jag född att tjäna . . . ja, ja, ja . . . inte den ena eller andra nationen, och inte med vapen i hand, tankens gärning är min. Dessutom . . . haha . . . Bonaparte, denne Napoleon . . . man kräver skriande att han ska straffas med eviga kval för den världsbrand han anstiftat . . . fastän han absolut inte är brottsligare än alla de millioner som *velat* detsamma men saknat hans *kraft*. (Starkt gripen) För den seende är han som

tusende ögon till, genom blodångorna i hans spår skymtar livets ändamål fram allt tydligare: det att vi må lära oss fatta vilken namnlös jämmer viljan att leva innebär.

Paus.

GANS

för att lugna

Nå nå, gosse, bli inte arg för den sakens skull. Penningbidrag ger du ju var månad, tror jag, och löjtnant Helmholtz gav du uniform ... och en sabel ...

ARTHUR

i raseri

— gå din väg! Du har druckit.

GANS

glatt påmind

Javisst ja, Ingelheimer, ditt favoritvin.

ARTHUR

lågt

Gå.

GANS

rycker på axlarna och lyder —

Fanny bad hälsa dig.

Man hör honom regla, ostentativt vrida om nyckeln i låset.

ARTHUR

kastar sig ned i den ena länstolen, den till höger; stönar sakta, ansiktet dolt av armarna som vila på bordet. Så tystnad. Plötsligt halvt upprest men med händerna krampaktigt om armstöden — flämtar fram, knappt hörbart

Nu kommer någon!

I detsamma öppnas vänstra fonddörren och han ser en gammal herre stiga in, hållande ett ljus i ena handen, med den andra skyddande lågan mot luftdraget.

Jag visste det, visste det.

Sjunker tillbaka i stolen ... som förlamad.

Under hela samtalet, rättare sagt den långa monologen, sitter han orörlig, ögonen halvslutna — dock undgår dem intet. Rösten en sovandes de få gånger han mumlar några ord.

SCHOPENHAUER

d. v. s. Arthur själv som sjuttiåring, stänger dörren omsorgsfullt. Gestalten nästan oförändrad, huvudet likasom större: ett sällsynt imposant gubbhuvud. Håret står som en vit sky ut vid tinningarna och upp mot hjässan där det dragit sig bakåt och glesnat ovan den mäktiga pannan. Korta, krusiga polisonger, vita även de. Ansiktet har djupa rynkor och veck, läpparna ha förlängts och förtunnats, men blicken lyser av eld som förut, »fosforescerar av själ». Stegen ljudlösa. Än talar han vemodigt stilla, än ytterst livligt, ofta med dystert allvar, stundom gäckande och vasst. Dräkten prudentlig, av precis samma snitt och färg som i ungdomen.

Efter att ha ställt ljuset på bordskivan slår han sig bekvämt ned i länstolen mittemot Arthur. Frågar:

Pardon — vad är det du vet? Ja grundstenarna till min filosofiska tankebyggnad har du lagt men byggt någonting har du ännu inte.

Minen road, icke fri från godmodigt gäckeri.

ARTHUR

... vem ... vem är ni?

SCHOPENHAUER

fixerar honom — därpå viskande

Ålderdomen. En ålderdom som möter sin ungdom. (Högre) Förunderligt, i sanning! ... (småler) sådan var jag alltså ... ja ja sådan, just sådan ... och kär är du mig fortfarande ... till och med i dina villfarelser. Hur är det vår store Goethe har sagt: villfarelsen går an så länge man är ung bara man inte släpar den med sig i ålderdomen.

Ögonbrynen hopdragna. Han rör käkarna.

För ser du, Arthur, *jag* känner *dig*, genomskådar din själs själ, vet vad du gjort ... och underlåtit ... vet vad du tänkt och tänker. Det tycks ofattligt, hehe, och

strax retar det dig... (nickar) jo jo sådan var jag vid dina år. *Du* finns till, du är nuet, först när *din* sökande ande uppgått i *min*: först då lär du känna det tidsgrand av evigheten som är *jag*. Varje individ, varje mänskoansikte är ju bara en kort dröm av naturens oändliga ande. (Tonen hårdare) Eller vi kan också uppfatta vårt liv som en fullkomligt onödig och störande episod i icke-varats saliga ro.

Lägger benen i kors, låter fingerspetsarna spela mot varandra, vippar med ena foten.

Stackars gosse... du lider... något som är oundvikligt, lidandet är det enda positiva, reella, ergo kan världen omöjligt vara skapad av en god och misskundsam Gud, det resultatet kom du till vid sjutton års ålder, hehe, och utan all skolbildning... och alla judiska dogmer till trots. Din genialitet var du redan då högst angenämt medveten om... medan du satt på köpmanskontoret i Hamburg och filosoferade i stället för att räkna, bokföra och räkna. Hemska stunder!

Emellertid framvisar geniet ofta i en eller annan riktning spår av inskränkthet, ännu oftare av vansinne, inte ens en så gammal man som jag har lyckats helt utplåna dem. Farmor var ju sinnessjuk, hehe, vår farmor Anna Renata Soermans, därav vårt geni, käre Arthur, därav vårt geni. Och vårt vansinne. (Ett sarkastiskt löje.) Vårt vansinne.

Tar en pris ur sin nötta snusdosa av läder.

Vem jag är?... undrade du. Var glad att du inte vet det, min vän, det har du till godo, nu oroar, skrämmer jag dig, också ångesten är vår arvedel. Eller väntan på ångesten, dess orsak må vara vilken som helst... en kunglig marter! Vi glömmer alltför ofta den vishetsregeln att besinningsfullt fördela eftertanken mellan nutid och framtid så att den ena inte fördärvar den andra för oss. Somliga uppgå i det närvarande: det är de lättsinniga. Somliga i det kommande: det är de ängsliga och bekymrade — och till dem hör du. Och jag med. (Han kniper ihop läpparna.) Djurens

sinnesro... jag avundas dem deras sinnesro. Men ett ypperligt nödvärn har vi, en alldeles unik egenhet, jag menar förmågan att i rätta ögonblicket... eller åtminstone innan det är för sent... ja att liksom övergjuta var upplevelse med den kallaste, mest abstrakta reflexion. Det är vår räddning. Och *vår* konst, hehe.

Stiger upp och går ett slag över golvet; stannar framför Arthur, myser —

Apropå... du insulterade i dag rätt oförbehållsamt en viss herr von Gerstenbergk. Meningslöst, Arthur, meningslöst, rentav på gränsen till det löjliga! När ynkedom och dumhet ta munnen full och högt uttala sig efter att ha frodats och fetnat i lönndom ... (gest) käre, då ska man inte ondgöras, tvärtom glädja sig, för då finns det ett svagt, svagt hopp om att mänskorna äntligen bli dem varse, se dem i deras rätta ljus. Det är som när en böld spricker. Kom ihåg vad Goethe sa dig: man får bli gammal bara på det villkoret att man blir mildare.

Och mild var du sannerligen inte vid uppgörelsen med madame Schopenhauer, fru hovrådinnan, nej det kan man inte beskylla dig för. Vår utmärkte kriminalist Feuerbach, Anselm von Feuerbach, något äldre än du, han blev bekant med henne i Karlsbad och lär ha fällt det omdömet att hon pratar mycket ... et pas mal, pas mal. Det vill säga helt förståndigt. Men utan hjärtelag, han fann henne utan hjärtelag, dessutom egenkär, jäktande efter bifall, kort sagt: en själ som kallnat av lutter förståndighet. Tragiskt, tragiskt! Karaktäristiken är emellertid så träffande att jag log högt när jag hörde den, Gud förlåte mig det! (Igen en pris ur snusdosan.) Mais j'en conviens: une femme d'esprit ... une tête bien organisée. Om mig, obetydliga varelse, veta mina kära frankfurterbor ingenting annat ... (tyst invärtes skratt) än att jag är son till den berömda romanförfattarinnan Johanna Schopenhauer och ägare av en brun pudel vid

namn Butz — (gnider händerna mot varandra) i mitt testamente har jag åt honom dekreterat en livränta av 300 gulden. Själv honoreras jag av förlagen långt sämre, länge inte alls. Troget följer han mig på mina dagliga promenader samt till och från värdshuset där jag intar måltiderna, mig är förutsagt att jag kommer att dö på värdshus. Hehe. Inte genom självmord, Arthur, inte genom självmord — en fullt berättigad och mycket förklarlig sortie.

Sätter sig i länstolen. Suckar

Ack ja att dö ... och begravas! Mot maskarna har jag inga invändningar att göra, absolut inga, de förstå sin sak, men de andra krypen, i synnerhet de tyska och danska professorerna, filosofieprofessorerna ... grymme Gud, ska jag efter allt annat elände straffas med att deras rapande idioti får ohindrat gräva och frossa i mitt själsliv ... i vad jag skrivit? Börd och rikedom vördas medan andlig överlägsenhet ges notoriska skadedjur till pris. Jag ryser.

ARTHUR

. . . säg . . . säg mig . . . vem är ni?

Paus.

SCHOPENHAUER

böjer sig långsamt framåt — hastigt och med väsande röst

Det nittonde århundradets störste filosof som genomlevat ett långt liv i obemärkthet, ja missaktning!

Igen bakåtlutad mot ryggstödet; slår om med ens, blid ironi i ord och tonfall.

Berömmelse, berömmelse, hehe ... en form för tillvaro, hopklämd i hjärnan hos våra medmänskor . . . i ett Templum Gloriae där det utan tvivel är föga ärorikt att fortleva. Redan för sällskapets skull, ett det mest brokiga sällskap: generaler, ministrar, geheimeråd, millionärer, kvacksalvare — jag har alltid hyst utpräglad avsky för ministrar och kvacksalvare, trots det att de naturligtvis alla åtnjuta större heder än en filosof. Du får länge, länge vänta på erkännande, Arthur, ännu längre på verklig förståelse, men till sist går nog ridån upp för . . . Vårt Ryktes Komedi. (Samma tysta invärtes skratt

som nyss.) Ottilie von Goethe skrev en dag till mig ... å, en älskvärd skrivelse! ... den rara lilla damen har fäst sig vid hur sällan någon lyckas i sin ungdoms föresatser. De flesta stanna på vägen, tröttna, eller ändra mening, hindren bli dem övermäktiga, livets slut desavouerar dess början. Och hon smickrade mig med att så är inte fallet med mig. Och hon har rätt. Hon har rätt, vid Gud! Men det är inte bara viljekraft som fört mig till målet ... (ögonen vidgade, brinnande) det är någonting ... dämoniskt!

Paus.

Vad det kostat mig ... ja vad tror du? Aldrig har en mänska levat mer ensam än jag, ensamheten är min älskarinna ... (hejdar sig, synbart plågad) nej nej nej, inte det ordet, inte det ordet, se in i dig själv och du vet varför: det väcker pinsamma, ja vidriga minnen. Med lord Byron har jag ofta suckat över hur svårt det varit att helt avstå från kvinnan ... och hur lätt att bryta med män.

ARTHUR

. . . vänner . . . inga . . .

SCHOPENHAUER

springer upp, minen bistert skämtsam, han gestikulerar ivrigt

— joho . . . Butz, min trogne Butz! . . . några välmenande disciplar att förtiga. Och tänk dig: äntligen fick jag en gammal önskan uppfylld, äntligen stod jag ansikte mot ansikte med en levande orangutang! Kanske en av våra stamfäder, Arthur? Hehe. Det var vid höstmässan i Frankfurt, år 1857 . . . nej 58 . . . han satt och åt, lade skeden ifrån sig och tog mig i famn — han omfamnade mig. Hehe. Hans hjässa, Arthur, hans pannben och hjässa vittna avgjort om en finare bildning än den som hos vissa mänskoraser är till finnandes. Jag besöker honom ofta. Vi umgås. (Han kniper ihop läpparna.) Däremot har jag ingen förbindelse med våra kamrater från Göttingertiden, William Backhouse Astor, till exempel, rik, hundrafaldig millionär . . . i Amerika, hehe . . . eller

Christian Karl Josias Bunsen, Adeles blyga amour, honom som du härbärgerade och hjälpte under ett par påskveckor. *Då* en lovande yngling, *nu* en notabilitet, en man av hög rang, har varit ministerresident —
Jag innehar visheten. Det är mig nog.

Återtar sin förra plats.

Du förstår: *mina* krafter ha inte använts mig själv till godo utan helt ägnats mänskligheten, en visserligen fruktansvärt imbecil mänsklighet. Vad jag skrivit är ovederlägglig och klar sanning, därför dör det aldrig, det lever, lever, lever. Själv är jag... (stryker sig tungt över pannan) ja själv är jag ju mycket ofullkomlig, jag har bara förmått framställa idealet, inte förverkliga det i min livsvandel. Men åtminstone mitt intellektuella samvete är rent, till de filosofiska förrädarna hör jag inte.

Ett avlägset tornur slår tre dova slag. Den gamle lyssnar — spritter skrämd upp ur stolen.

Vad var det? Vad var det? (Lugnare) Ah, jag glömde!... jag vet ju: det är tiden

som kallar, *din* tid som nekar mig rätten att vara till redan nu. Och jag lyder. Måste lyda.

Tar ljuset.

Vid vårt möte härnäst ... i en öde och ensam ålderdom ... då kan ingen, ingen skilja oss åt. Inte ens döden, Arthur.

På väg bort — vänder sig om.

Nirvana ... vill man ge Nirvana benämningen Gud så bör jag måhända anmärka: uttrycket är inexakt och kan föranleda missförstånd. Men jag tror att vi där ... (ett milt, stilla leende) jo, min vän, när tanken någon gång *blommar* gör jag det verkligen ... jag tror att vi där kommer att stå i en förklaringens dager så bländande att mot den tycks oss vårt solljus som skugga, ingenting annat än skugga.

Livsnuet är ett mörkt moln, mörk glider dess skugga över solbelysta fält. Mörk ... alltid, alltid. Du har erfarit det.

Nu glider jag spårlöst ut ur din själ, din förnimmelse.

Går — försiktigt skyddande lågan med ena handen.

ARTHUR

vaknar ur bedövningen, reser sig, för händerna till huvudet.

Var inte Gans nyss här inne?... eller vem var det? Tänk att minnet så sviker mig!

Plötsligt smyger han, halvt nedhukad, till dörren genom vilken den gamle försvunnit, stöter upp den —

Mörker... mörker... drömt har jag...

Vacklar tillbaka in i rummet. Vid bädden stannar han, rätar långsamt på sig — dignar ned, armarna utbredda.

INNEHÅLL

HELSINGFORS
1922
J. SIMELII ARVINGARS BOKTRYCKERI A.B.

